पूर्वखोलाको सेरोफेरो

स्थानीय पाठ्यक्रम

आधारभूत तह कक्षा १-५

२०७७

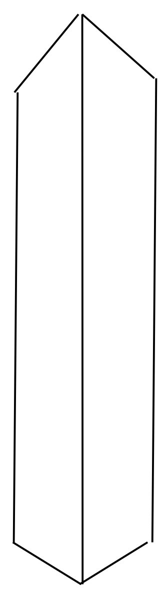

पूर्वखोला गाउँपालिका, पाल्पा

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

हाम्रो भनाइ

शिक्षण प्रकृया तथा सिकाइ योजनाको मूल आधार नै पाठ्यक्रम हो । यसैको आधारमा सम्पूर्ण शैक्षिक क्रियाकलापहरू संचालन हुने गर्दछ । यसरी तयार हुने पाठ्यक्रम स्थानीयतामा आधारित हुनु अत्यावश्यक हुन्छ । संघीय साशसन व्यवस्थामा यसको महत्व अझै बढी रहेको अवस्था छ । यसर्थ नेपाल सरकार द्वारा जारी प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२ (परिमार्जित २०६५) तथा आधारभूत तह (कक्षा ६-८) पाठ्यक्रम, २०६९ तथा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण निर्देशिका, २०६४ र स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७१ अनुसार प्राथमिक तथा आधारभूत तह (कक्षा १–८) मा अध्यापन हुने विषयहरू मध्य एक बिषय स्थानीय आवश्यकता अनुकुलनको विषयमा पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागु गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई दिइएको छ । यसै व्यवस्था भए अनुसार नेपालको संविधान,२०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले दिएको अधिकारको दायरामा रही यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको हो ।यो पाठ्यक्रममा आवश्यक विषयबस्तु पहिचान तथा छनौट गरी स्थानीय परिवेश अनुकूलन पाठ्क्रम निर्माण गर्न पूर्वखोला गाउँपालिका द्वारा तीन सदस्यीय स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण समिति गठन भएको थियो । सोही समितिको सक्रियतामा गाउँ पालिका भित्रका सम्पूर्ण बिद्यालयका प्रानाध्यापक, स्थानीय शिक्षा सरोकारित व्यक्तित्वहरूसंगको छलफल एवं राय सल्लाह बमोजिम छनौट भएका बिषय बस्तुलाई समेटी यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ ।

सुचाना प्रबिधिको बिश्वव्यापीकरणका कारण संसार एक गाउँको रूपमा विकास भइरहेको यस सन्दर्भमा स्थानीय बिषय बस्तुहरूको पाठ्यक्रम तयार गरी अध्ययन गर्नु एक चुनौती पूर्ण कार्य हुन सक्दछ । तथापी विश्वव्यापीकरणसंगै भुल्दै गइरहेको स्थानीय चाड पर्ब, रहनसहन, रीतिरिवाज, भाषा तथा कला संस्कृति, धार्मिक तथा पुरातात्विक महत्वका स्थलहरू, प्राकृतिक स्रोत साधनहरू जस्ता हाम्रा मौलिकताहरू नयाँ पुस्तालाई हस्तान्तरण नगर्ने हो भने निकट भविश्यमा लोप हुने खतरामा रहेको छ । यसै सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी यो पाठ्क्रम तयार गरिएको छ ।

यसमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरूलाई सहयोग गर्ने दृष्टिकोणले बिषय क्षेत्र, सक्षमता, सिकाई उपलब्धि, विषयबस्तुको बिस्तृतीकरण, सम्भाबित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप, सम्भाबित मूल्याङ्कन प्रक्रिया तथा पाठ्यभार समेतलाई समाबेश गरिएको छ । कुनै पनि पाठ्यक्रम आफैमा पूर्ण हुँदैन । यसको कार्यान्वयनसंगै हुने सिकाइ समय सापेक्ष परिमार्जन गर्दै जानु पर्ने हुन्छ । यस सन्दर्भमा पूर्वखोला गाउँपालिका स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण समिति सम्बन्धित सबै पक्षबाट रचनात्मक सल्लाह तथा सुझावहरूको अपेक्षा गर्दछ ।

पूर्वखोला गाउँपालिका
स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण समिति

पूर्वखोलाको पृष्ठभूमि

नेपालको मानचित्रमा २७० २४' उत्तरी अक्षांस देखि २७० ५७' सम्म र ८३० १५' पूर्वी देशान्तर देखि ८४० ३२' सम्म फैलिएको यस पूर्वखोला गाउँपालिका संघीय नेपालको लुम्बिनी प्रदेश अन्तरगत पाल्पा जिल्लाको पूर्वी भागमा पर्दछ । यसको क्षेत्रफल १३८.०५ बर्ग कि.मि. छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा घरधुरी संख्या ४२५१ र जनसंख्या १९५८९ रहेको छ । पूर्वखोला गाउँपालिकामा जम्मा ६ वडा रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा साविकको सिलुवा, जल्पा, रिङनेरह, देवीनगर, बिरकोट र हेक्लाङ (१.–८) गा.बि.स. पर्दछन् । यसको पूर्वमा रामपुर नगरपालिका र निस्दी गाउँपालिका पर्दछ त्यस्तै पश्चिममा माथागढी गाउँपालिका र रम्भा गाउँपालिका पर्दछ । उत्तरमा रामपुर नगरपालिका र रम्भा गाउँपालिका पर्दछ । दक्षिणमा माथागढी गाउँपालिका र निस्दी गाउँपालिका पर्दछ । लुम्बिनी प्रदेशको केन्द्र बुटवल देखि अनुमानित ६९ कि.मि. र जिल्ला सदरमुकाम तानसेन देखि करिब ३० कि.मि. पूर्वमा पर्दछ । भौगोलिक हिसावले प्राय डाँडा काँडा, भिर पखेरा भएको भूभाग वढी छ भने, केही भुभाग सम्म परेका खोच तथा उब्जाउ भूमि (फाँट) समेत रहेका छन् । यस भेगमा मिस्रित समुदायको वस्ती रहेता पनि मगर समुदायको वाहुल्यता रहेको छ ।

मुख्य गरेर कृषि थलोको रूपमा परिचित यो गाउँपालिकामा थुप्रै कृषिका सम्भावनाहरू रहेका छन् ।बाह्रैमहिना बहने पानीका स्रोतहरू रहेका छन् । जसको कारण धान, मकै,कोदो,फापर जस्ता अन्नबाली,मौसमी र बेमौसमी तरकारीहरू उत्पादन हुन्छन् भने उचाईका बस्ती पाखाहरूमा अदुवा, बेसार, तोरी जस्ता नगदेबाली र सुन्तला, कागती,जुनार, अमिलो, काफल जस्ता फलफूलहरू उत्पादन हुने गर्दछ । २५०० फिट भन्दा अग्ला लेक पहाडले घेरिएको यो गाउँपालिकामा हट्चुर,सिकारीलहरो, पाखनबेत, गाईखुरे जस्ता जडीबुटी तथा बनौषधिहरू पाइन्छन् भने बाघ, भालु,घोरल, मृग, कालिस,तित्रो जस्ता जनावर तथा पँक्षीहरूको बासस्थान रहेको छ । खुला बन पाखाहरू,बर्षे र हिउदे घाँस बुटाहरू प्रसस्त मात्रामा पाईने यो पालिकामा भैंसी,गाई, गोरू,बाखा बँगुर, कुखुरा जस्ता चौपाया र दोपाया पाल्ने गरिन्छ ।धरातलीय हिसाबले समुद्र सतहबाट ८६० देखि १४०० मीटर चाई सम्म रहेकोयो गाँउपालिकामा मगर,ब्राह्मण,नेवारक्षेत्री, दमै,कामी,सार्की जातिको बसोबास रहेको छ । नेपाल बहुजाती,बहुभाषी र बहुधार्मिक मुलुक हो । यहाँको भौगोलिक, सामाजिक,साँस्कृतिक र धार्मिक बिबिधताले गर्दा केन्द्र सरकारले तर्जुमा गरेको पाठ्यक्रमले नेपालको सबै ठाउँहरूमा सो ठाँउको सबै आबस्यकतालाई सम्बोधन गर्न सक्दैन। यो समस्यासँग हाम्रो पूर्वखोला गाँउपालिका पनि गुज्रिरहेको महसुस हुन्छ। यो गाँउपालिकामा रहेका भौगोलिक,धार्मिक,साँस्कृतिक,पर्यटकीय तथा पर्यावरणीय सम्पदाहरूलाई हाम्रा स्थानीय बिद्यार्थीहरूले बुझेका हुदैनन्। यही समस्यालाई मध्यनजर गर्दै केन्द्र सरकारले स्थानीय सरकारको सँरचनापछि १०० पाठ्यभारको पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने जिम्मा स्थानीय सरकारलाई नै दिएको छ । यही अबसरलाई सदुपयोग गर्दैं पूर्वखोला गाँउपालिका शिक्षा समितिको अगुवाइमा पहिलो चरणमा १– ५ कक्षामा लागु गर्ने गरी यो स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गरिएको हो ।

यस पालिकामा २३ प्राथमिक, ८ निम्नमाध्यमिक र ७ माध्यमिक विद्यालयहरू गरी जम्मा ३.८ वटा विद्यालयहर छन्।जस मध्य वडा नं.१ मा ९ वटा , वडा नं.२ मा ५ वटा, वडा नं.३ मा ४ वटा, वडा नं.

४ मा ७ वटा, वडा नं. ५ मा ८ वटा र वडा नं.६ मा ५ वटा छन्। यो पाठ्यक्रम तयार गर्दा प्रत्येक वडामा रहेका सबै विद्यालयका प्र.अ., विद्यार्थी, बिद्यालय ब्यबस्थापन समिति र सरोकारवालाहरूको भेला गराई उहाँहरूबाटै आएका सुझाव सल्लाह, गाँउपालिका भित्र रहेका शिक्षा प्रेमी, शिक्षाबिद्, जनप्रतिनिधि, कर्मचारीहरूको सुझाब सल्लाह र सहयोगबाट तयार गरिएको हो ।

विषय सूची

	पेज नं.
१. परिचय	१
२. स्थानीय पाठ्यक्रमको नीतिगत व्यवस्था	१
३. स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता र महत्व	३
४. स्थानीय पाठ्यक्रमका प्रमुख उद्देश्यहरू	४
५. स्थानीय पाठ्यक्रमका तहगत उद्देश्यहरू	४
६. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणमा अवलम्बन गरिएका प्रक्रिया	४
७. छनौट भएका विषय क्षेत्रहरू	६
८. पाठ्यक्रमका सीमाहरू	७
९. विषय वस्तुको क्षेत्र र क्रम	८
१०. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	१२
११. मूल्यांकन प्रक्रिया	२९
१२. अनुसूची	

१. परिचय

भौगोलिक, प्राकृतिक, धार्मिक साँस्कृतिक, जातजातीय, भाषाभाषीमा भएको विविधता नै हाम्रो देश नेपालका प्रमुख विशेषता हुन् ।सानो देशमा पनि सबै ठाउँमा पाइने हावा पानी तथा अन्य विविधताहरू पाइनु यहाँको सौन्दर्यता र सौभाग्य हो । समयको परिवर्तन संगै आजको प्रतिस्पर्धात्मक युगमा विद्यार्थीहरूले विश्व परिवेशसँगै स्थानीय परिवेश, रहनसहन समेत बुझेर त्यसको संरक्षण, संवर्धन र प्रवर्धन गर्दै आगामी दिनमा स्थानीय विषयवस्तुलाई अन्तराष्ट्रिय परिवेश सम्म पुऱ्याइ त्यसबाट आर्थिक क्रियाकलापहरू समेत संचालन गर्न सक्नु पर्दछ । स्थानीय परिवेशमा विद्यालयमा स्थानीय आवश्यकताका विषयवस्तुहरू समेटी पाठ्यक्रम नै तयार पारेर पठनपाठन गराउन सकेमा त्यसबाट बढी भन्दा बढी स्थानीय विषयहरूलाइ राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय परिवेशमा पऱ्याउन सकिन्छ । यसैले विद्यालय तहमा केन्द्रबाट तयार गरी वितरित पाठ्यक्रमले मात्र विद्यार्थीहरूलाई आवश्यक ज्ञान, सीप र व्यवहारका सम्पूर्ण सक्षमताहरू प्रदान गर्न सक्दैन भन्ने यथार्थता अनुरूप स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा आएको हो ।स्थानीय स्तरका विषयवस्तुहरू समावेश गरी विद्यालयमा नियमित पठनपाठन गर्ने अभिप्रायले तयार गरिएको शैक्षणिक सामग्रीलाई नै स्थानीय पाठ्यवक्रम भनिन्छ । यसले स्थानीय क्षेत्रका प्राथमिकतापूर्ण विषयवस्तुहरूलाई समेट्छ र तिनीहरूलाई विद्यालयको नियमित कार्यक्रम अनुरूप कक्षाकोठा सम्म पुऱ्याउँछ । यसमा स्थानीय स्तरका भौगोलिक, वातावरणीय, प्राकृतिक, साँस्कृतिक, भाषिक एवम् ऐतिहासिक विषयवस्तुका साथै पेसा, व्यवसाय र विपद्व्यवस्थापन, स्थानीय खेलकुद आदिसँग सम्बन्धित विषयवस्तुहरू समावेश गर्न सकिन्छ।

२. स्थानीय पाठ्यक्रमको नीतिगत व्यवस्था

नेपाल एउटा विविधताले भरिपूर्ण मुलुक हो।भौगोलिक, धार्मिक, जातिय, साँस्कृतिक,भाषिक विविधता नै यस राष्ट्रको गौरव हो।यस्तो विविधता भएको राष्ट्रमा समाजको आवश्यकता र चाहना फरक फरकछन् ।यस्ता फरक फरक चाहाना तथा आवश्यकता पुरा गर्न देश व्यापि एउटै पाठ्यपुस्तक प्रयोग गर्दा सबै क्षेत्रहरू समेटिन असम्भव देखिएकाले नेपाल जस्तो देशमा स्थानीय पाठ्यक्रमको औचित्य बढदै गएको देखिन्छ।यसलाई प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६२/२०६५, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६३, स्थानीय पाठ्यक्रम पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन निर्देशिका २०६४ ले समेत पुष्ट्याइँ गरेको पाइन्छ।यसै सन्दर्भमा स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७१ समेत प्रकाशन भई कार्यान्वयनमा आइसकेको अवस्थाले यसको महत्व प्रमाणित भएको छ।नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको अधिकार स्थानीय तहमा प्रत्यायोजन गरिसकेकाले स्थानीय तहको आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयन गर्नु स्थानीय तहको जिम्मेवारी देखिन्छ।

स्थानीय आवश्यकताका विषयवस्तु त्यहींका नागरिकको अपनत्व हुने गरी सरोकारवालाले स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई समेटी विकास गर्ने पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो । यसमा केन्द्रीय पाठ्यक्रमले समेट्न नसकेका विषयवस्तु हुनु पर्दछ ।जसले स्थानीय ज्ञानको प्रस्फुटन गर्नुका

साथै नवीनतम ज्ञान र सिपको मार्ग दर्शन पहिल्याउन सहयोग गर्दछ । स्थानीयस्तरमा रहेका मूल्य, मान्यता, कला संस्कृतिको संरक्षण र सम्वर्धन गर्दै आगामी पुस्तामा हस्तान्तरण गर्नुको साथै यहाँरहेका महत्वपूर्ण विषयकस्तुहरू राष्ट्रिय तथा हन्तराष्ट्रिय परिवेशमा पुऱ्याउन सहयोग गर्दछ । स्थानीय पाठ्यक्रमका नाममा कम्प्युटर र अंग्रेजी विषयमा शिक्षण गरेको अवस्था छ । यि विषयहरू विश्वव्यापि भएकाले अनिवार्य तथा ऐच्छिक विषयकारूपमा विद्यार्थीले अध्ययन गर्ने हुँदा स्थानीय आवश्यकतामा आधारित विषयवस्तुहरू समेटी स्थानीय सरकारले पाठ्यक्रम विकास गरी कम्तिमा आगामी शैक्षिक सत्रबाटै स्थानीय सरकारले लागु गर्नु टड्कारो आवश्यकता हो ।

स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा भावी जनशक्ति कस्तो बनाउने भन्ने मूल मुद्दा भएकोले आगामी दिनमा आफ्ना बालबच्चालाई आफ्नो स्थानमा भएका के कस्ता विषयवस्तु जीवन्त रूपमा हस्तान्तरण गर्न सकिन्छ भन्ने विषय महत्वपूर्ण हो ।त्यसैले राज्यले बनाएको नीति तथा नियमको दायरामा रही स्थानीय तहले सबै सरोकारवाला, विज्ञ, शिक्षक, विद्यार्थी, समुदायको अपनत्वमा स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरन् सके आगामी दिनहरूमा प्रत्येक विद्यार्थीले आफू र आफ्नोसमुदाय प्रति पाठ्यक्रमको माध्यमबाट अझ चिरपरिचत हुने अवसर पाउनेछन। यसरी स्थानीय पाठ्यक्रम शैक्षिक विकेन्द्रीकरणको महत्वपूर्ण खुड्किलाका रूपमा रहनेछ ।

नेपालको संविधानको शिक्षा भाषा तथा संस्कृति सम्बन्धी हकमा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँच, मातृभाषामा शिक्षा पाउने तथा मातृभाषा प्रयोग गर्ने, सांस्कृतिक जीवनमा सहभागी हुने, भाषा, लिपी, सांस्कृतिकसभ्यता र सम्पदाको संवर्धन र संरक्षण गर्ने हक हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।विद्यालय तह सम्मको शिक्षाको अधिकार स्थानीय सरकार मातहत ब्यवस्था गरिएको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय स्तरको शैक्षिक ज्ञान, सिप र प्रविधिको संरक्षण, प्रबर्धन र स्तरीकरण गर्ने अधिकार उल्लेख गरेको छ ।यसै गरी विभिन्न समयमा निर्मित शैक्षिक कार्यक्रमहरूले पनि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणमा जोड दिइएको पाइन्छ जस्तै २००३–२००८ सम्म सञ्चालित सबैका लागि शिक्षा र माध्यमिक शिक्षा सहयोगकायक्रमले दश देखि पन्ध्र प्रतिशत सम्म स्थानीय पाठ्यक्रममा जोड दिएको थियो। विद्यालय क्षेत्र सुधार तथा विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमले स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र सुधारमा जोड दिएको छ ।

प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०६० को दीर्घकालीन सोचमा स्थानीय सिप, व्यवसाय, पेसा, स्रोतसाधनको महत्व र आवश्यकता पहिचान गरी विकास गर्न पाठ्यक्रममा स्थानीय विषयवस्तुलाई स्थान दिने उल्लेख गरिएको छ । प्राथमिकतहमा मातृभाषाको पठनपाठन गराउन नसकिने विद्यालयहरूमा स्थानीय तहका लागि उपयोगी पेसा, व्यवसाय, सिप र प्राविधिक विषयहरू जस्तो माटोको काम, धातु, काठ, ऊन, राडीपाखी, चोयाको काम, कागजको काम, करेसाबारी, फलफूल, तरकारी खेतीआदि स्थानीय विषय छनौट गरी पठनपाठन गराउन सकिने र कक्षा १-५ मा सामाजिक अध्ययन, सिर्जनात्मक कला र शारीरिक शिक्षा विषयको २० प्रतिशत पाठ्यभारको पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विद्यालय आफैंले निर्माण गर्न सक्नेछ भनी उल्लेखगरिएको छ ।

वर्तमान अवस्थामा स्थानीय विषय वा संस्कृत कक्षा १देखि ३ सम्म ४ पाठ्यभार, कक्षा ४ र ५ मा ४ पाठ्यभार र कक्षा ६–८ मा मातृभाषा वा स्थानीयविषय वा संस्कृत वा अन्य विषय ५ पाठ्यभार सहितको १०० पूर्णाङ्क रहेको छ ।यसरी नेपालको संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले दिएको अधिकार प्रयोग गरी आफ्नो स्थानीय तह अनुकूल पाठ्यक्रम बनाउने अधिकार हामीमा रहेको हुँदा कक्षा १– ५ सम्मको यो स्थानीय पाठ्यक्रम शैक्षिक सत्र २०७८ देखि लागु गरिनेछ।

३. स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता र महत्व

आवश्यकता

- आफू बसोबास गरेको ठाउँको धरातलीय, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक ज्ञान सहज तवरले औपचारिक रूपमा पुस्तान्तरण गर्न सकिने,
- स्थानीयस्तरमा भएका कला, संस्कृति, सिप र प्रविधिहरूलाई अन्यत्र फैलाउन सकिने,
- विद्यार्थीमा सूक्ष्म विषयवस्तुहरूको खोज तथा अनुसन्धान गर्ने बानीको विकास गर्न सकिने,
- स्थानीय जनचासोका विषयवस्तुहरू सम्बन्धी जानकारी लिई संस्थागत गर्न सकिने,
- स्थानीय पेसा, व्यावसाय र प्रविधिको प्रवर्धन र संरक्षण गर्न सकिने,
- स्थानीय व्यक्तिहरूमा क्षमताको विकास भई स्थानीय स्रोत र साधन माथि अपनत्वको भावना बढ्ने आदि ।

महत्व

- शैक्षिक विकेन्द्रीकरणको अवधारणा अनुसार अधिकार स्थानीय तहमा हस्तान्तरण गर्न,
- विभिन्न तहमा समितिहरू बनी स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यन्वयनमा सहजता गर्न,
- समाज अनुकूल विषयवस्तुलाई पाठ्यक्रम मार्फत शिक्षण गर्न,
- व्यक्ति, समाज तथा स्थानीय समुदायको आवश्यकता परिपूर्ति गर्न,
- स्थानीय परिवेश अनुसार सञ्चालन भएका चाडपर्व, धर्म संस्कृति, जातजाति, रीतिरिवाज, कलाकौशल, स्थानीय उद्योग, प्राकृतिक स्रोत साधन, कृषि, पर्यटन, पुरातात्विक तथा धार्मिक स्थान, जडीबुटी, आयआर्जनकाक्षेत्रहरूको अधिकतम उपयोग गर्न,
- स्थानीय सरोकारवालाहरूको सक्षमता अभिवृद्धि गर्न,
- समुदाय र विद्यालयबीचको घनिष्ठता कायम गर्न,
- स्थानीय स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गर्न,
- केन्द्रीय पाठ्यक्रमममा नसमेटिएका विषयवस्तु समेटी शिक्षण गर्न,
- स्थानीय विषयवस्तुलाई प्राथमिकता दिई स्वाबलम्बी र आत्म निर्भर बनाउन,
- स्थानीय सिप व्यावहारिक शिक्षाको माध्यमबाट मात्र व्यक्ति र समाजमा परिवर्तन ल्याउन,

- स्थानीय आवश्यकतालाई समेट्नका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण रकार्यान्वयनमा स्थानीय सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराई शिक्षामा आवश्यक सुधारगर्न ।

४ स्थानीय पाठ्यक्रमका प्रमुख उद्धेश्यहरू

(१) स्थानीय परिवेश अनुसार संचालन हुदै आएका चाड पर्व, रीतिरिवाज, कला तथा धर्म संस्कृति संरक्षण एवंम प्रबर्धनमा सहयोग गर्दै आगामी पुस्तालाई हस्तान्तरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।
(२) विद्यार्थीहरूमा स्थानीय धरातलीय समाज अनुकुलन सामाजिक आर्थीक बिषयबस्तुहरू पाठ्यक्रमको माध्ययमबाट शिक्षण गर्दै सूक्ष्म खोज अनुसंन्धान गर्ने बानीको विकास गराउने ।
(३) स्थानीय स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गर्दै विद्यालय र समुदाय बिचको घनिष्ठता कायम गर्ने ।
(४) केन्द्रीय पाठ्क्रममा नसमेटिएका स्थानीय बिषयबस्तु शिक्षण गर्दै स्वाबलम्बी र आत्म निर्भर समाज निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने ।
(५) स्थानीय रूपमा लुकेर रहेका धार्मिक तथा पुरातात्विक महत्वका स्थलहरू, प्राकृतिक स्रोत, साधनहरूको पहिचान गरी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय परिवेशमा उजागर गर्न सहयोग गर्ने ।
(६) श्रम प्रति सम्मान तथा काम प्रति लगावको भावना जागृत गराई बिद्यमान गरिवी बेरोजगारीको अन्त गर्न स्थानीय स्रोत साधन तथा सिप एवं अन्य आयआर्जनका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरूको खोजी गर्न अभिप्रेरित गर्ने ।

५ स्थानीय पाठ्यक्रमका तहगत उद्धेश्यहरू

कक्षा १-५

१.यस क्षेत्रमा रहेका पहाड, खोला, नदी, ताल, खनिज पदार्थ आदिको पहिचान र परिचय,
२.यस क्षेत्रमा रहेका प्रचलित चाडपर्व, धर्म, संस्कृतिको पहिचान,
३.गाउँपालिकाको संरचना र यसको काम, कर्तव्य, अधिकारको बोध,
४. स्थानीय स्तरका महत्वपूर्ण पर्यटकिय स्थलको पहिचान,
५. स्थानीय रूपमा सञ्चालन हुन सक्ने स्थानीय पेसा, व्यवसाय र रोजगारीका क्रियाकलापको पहिचान,
६. यस स्थानीय तहमा हुन सक्ने प्राकृतिक तथा मानवजन्य विपत्तिको पहिचान र सावधानी,
७. स्थानीय स्तरका कृषि जन्य उत्पादनको पहिचान,
८. स्वस्थकर खाना र असल आचरणको अनुकरण,
९. परम्परागत भाषा र खेलको पहिचान र सिप विकास।

६ स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणमा अवलम्बन गरिएको प्रक्रिया

क) प्रा.वि. प्र.अ. संगको छलफल

ख) निमावि र मावि प्र.अ. संगको छलफल

ग) सम्बन्धित वडाका मा.वि. प्र.अ. सहित, वडा अध्यक्ष, प्रत्येक विद्यालयको विव्यस अध्यक्ष, शि.अ.स. अध्यक्ष तथा माध्यमिक तहमा अध्ययनरत ४ जना विद्यार्थी सहितको छलफल प्रत्येक वडामा गरियो।

छलफलमा गरिएका मुख्य मुख्य कार्यहरू ।

स्थानीय पाठ्क्रमको यस पालिकाभित्रको आवश्यकता, यसबाट हुने फाइदा तथा हाम्रो पहिचानको विषयमा छलफल गर्दै तपसिलको विषय क्षेत्रमा फरक फरक व्यक्तिको राय लिइ छलफल गराउने तथा महत्व पूर्णविषय वस्तुको संकलन गर्ने गरियो। जस्तै

१ स्थानीय पाठ्यक्रम भनेको के हो?

२ यसको अधिकार कस्मा निहित छ?

३ हाम्रो जनजीवन संग जोडीएको पाठ्यक्रम छ?

४ हामीले निर्माण गर्ने कि नगर्ने?

५ निर्माणमा कस्लाई सहभागी गराउने?

६ विषय वस्तुको छनोट र यसको कार्यन्वयनमा छलफल आवश्यक छ वा छैन?

यसै छलफलको क्रममा तपसिल वमोजिमको नमुना फाराममा सहभागीहरूलाई सम्बन्धित वडामा भएका विषयवस्तुहरू भर्न लगाइयो।

यस पूर्वखोला गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रमले समावेश गर्नुपर्ने विषय क्षेत्र र राय लिने समूहले भर्नु पर्ने फाराम

क्र.सं.	विषय क्षेत्रहरू	राय लिने समूह			
		विव्यस अध्यक्ष	शि.अ.स.अध्यक्ष	अभिभावक	विद्यार्थी
१.	कृषि				
२.	पर्यटन				
३.	उद्योग				
४	व्यापार				
५	नैतिक शिक्षा				
६	पर्यावरण				
७	कला/संस्कृति				
८	भाषा/भाषी				
९	भेष/भुषा				

१०	नगदे वाली				
११	प्राकृतिक स्रोत साधन				
१२	रोजगारीको सृजना				
१३	स्वास्थ्य सरसफाइ				
१४	स्थानीय सिप				
१५	स्थानीय खेलकुद				
१६	जडीबुटी				

यसरी माथिका विषयमा ६ वटै वडामा छलफल गरी स्थानीय पाठ्यक्रमका लागि महत्वपूर्ण विषयहरू छनौट गरियो।

छनौट भएका विषय क्षेत्रहरू

१ भौगोलिक स्थिति
२ हाम्रो समाज र स्थानीय सरकार
३ हाम्रो संस्कृति, भाषा र खेलकुद
४ कृषि र हाम्रो संभावना
५ स्थानीय सीप, प्रविधि र रोजगारी
६ प्राकृतिक स्रोत साधन
७ पर्यटन स्थानीय),धार्मिक, ऐतिहासिक तथा वातावरण
८ स्वास्थ्य तथा हाम्रो आचरण
९ विपद तथा जोखिम व्यवस्थापन

घ) प्राप्त विषय क्षेत्रका आधारमा स्थानीय पाठ्यक्रमको खाका तयार गरियो।

ङ) यसै आधारमा रही प्रत्येक वडाका शिक्षा विद, बुद्धिजिवी, इतिहासकार, विषय विज्ञ, राजनैतिक दलका प्रतिनिधि संगको छलफल छ वटै वडामा सञ्चालन गरी विषय वस्तुमा थप स्पष्टताका लागि छलफल गरियो।

च) छलफल पश्चात् तयार गरिएको स्थानीय पाठ्यक्रम शिक्षा समितिमा पुन प्रस्तुत गरियो।

छ) विज्ञको उपस्थितिमा पाठ्यक्रमको थपघट तथा नमुना पाठ्यक्रम संकलन, अध्ययन तथा विष्लेषण गरियो।

ज) विषवस्तुमा सुधार गरी स्थानीय पाठ्यक्रमको अन्तिम स्वरूप गाउँ शिक्षा समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकामा प्रस्तुत गरियो।

८ पाठ्यक्रमका सीमाहरू

करीव १३८.०५ बर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको यो पूर्वखोला गाँउपालिकामा बहुभाषी,बहुधार्मिक तथा बहुसास्कृतिक बिबिधता रहेको छ । यो पालिका भित्र बसोबास गर्ने मानिसहरूमा आफ्नै मातृभाषा,भेषभुषा,रीतिरिवाज, कला सस्कृति तथा थुप्रै रैथाने सीपहरू, घरेलु तथा पारिवारिक ब्यबशाय रहेका छन् । यी सबै लोपुन्मुख भाषाभाषी, कला सस्कृतिलाई जगेर्ना गर्दै उनीहरूलाई आर्थिक,सामाजिक, समस्कृतिक हिसाबले अझ सबल बनाउँदै जाने यो पाठ्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यहाँ डोको,डेला, स्यागु, टोकरी, डोरा,नाम्ला कुचो,कोदालो हँसिया, कपडा सिउने काम आदि प्रमुख ब्यवसाय हुन्। तहगतरूपमा क्रमसः निर्माण र बिकास गर्दै जाने यो स्थानीय पाठ्यक्रमले आफ्नो घर,बिद्यालय, समुदाय, वडा र गाउँपालिकाभित्रका पर्यटकीय, धार्मिक, सास्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदाको ज्ञान दिलाउने उद्देश्य लिईएको छ ।

यस गाँउपालिका भित्र रहेका र भबिष्यमा गर्न सकिने सम्भाब्य ब्यबशाय सिप तथा उद्यमहरूलाई ब्यबस्थापन, सँरक्षण सम्बर्धन गर्दै मानिसहरूलाई स्वरोजगार र आत्मनिर्भर बनाउदै जाने मुख्य उद्देश्यका साथ प्रथम चरणमा जम्मा नौवटा क्षेत्र निर्धारण गरिएको छ । ती क्षेत्रहरू क्रमसः भौगोलिक स्थिति, हाम्रो समाज र स्थानीय सरकार,हाम्रो सँस्कृति भाषा र खेलकुद,कृषि र हाम्रो सम्भावना,स्थानीय सिप प्रबिधि उद्योग र रोजगारी,प्राकृतिकस्रोत साधन, पर्यटन, स्वास्थ्य तथा हाम्रो आचरण, र बिपद तथा जोखिम ब्यबस्थापन रहेका छन् ।समग्रमा यस पाठ्यक्रमका सीमाहरू देहाय वमोजिम हुनेछन् :-

१. यो पाठ्यक्रममा समावेश हुने विषयवस्तु यस गाउँपालिकाको क्षेत्रमा मात्र सिमित गरिएको छ।
२. यो पाठ्यक्रम पूर्वखोला गाउँपालिकामा मात्र कार्यान्वयन हुनेछ।
३. यो पाठ्यक्रम ५ वर्ष पछिमात्र स्थानीय समय सापेक्ष वनाउन आवश्यक परिमार्जन र परिवर्तन गर्न सकिनेछ।
४. यो पाठ्यक्रम शैक्षिक सत्र २०७८ देखि कार्यान्वयन गरिनेछ।
५. यस पाठ्यक्रमलाई नेपाली तथा अंग्रेजी दुबै माध्यममा शिक्षण गराउन सकिनेछ।
६. शिक्षा सम्बन्धी केन्द्रीय मापदण्ड अनुसार स्थानीय पाठ्यक्रममा हुने परिवर्तनहरू स्वत: स्वीकार्य हुनेछ।

९.स्थानीय पाठ्यक्रम कक्षा (कक्षा १-३) को क्षेत्र र क्रम, विषयवस्तु र पाठ्यभार

क्र. सं.	क्षेत्र र क्रम	विषयवस्तु	वार्षिक कार्यघण्टा
१	भौगोलिक स्थिति	*जनसंख्या,उचाई,क्षेत्रफल,मुख्यबाटो,दूरी, हावा पानी, धरातलीय स्थिति,नक्शा*	१२
२	हाम्रो समाज र स्थानीय सरकार	*परिवार,टोल, गाउँ,वडा, , परिवार तथा नाता सम्बन्ध,गाँपालिकाको संरचना सामाजिक व्यक्तित्व र जीवनी*	१९
३	हाम्रो सँस्कृति,भाषा र खेलकुद	*चाड - पर्व,कला सँस्कृति-,भेषभुषा-, भाषा,लिपि, मेला - पर्व - जात्रा, गीत संगीत बाजा, उत्सव - महोत्सव खेलकुद*	१९
४	कृषि र हाम्रो सम्भावना	बिभिन्न अन्नबालीःगेडागुडी,कन्दमूल,नगदेवाली, फलफूलतथा तरकारी,पशुपन्क्षी तथा वन्यजन्तु	३६
५	स्थानीय सिप,प्रविधि, उद्योग र रोजगारी	*बेतबांस जन्यसामाग्री,पात,पराल र खोस्टा,बाबियो अम्लिसोजन्य,काठ तथाधातु जन्य,धागो, कपास र ऊन जन्य,छाला जन्य,माटोतथा ढुंगा जन्य, पलास्टिक तथा कागज जन्य*	३४
६	(प्राकृतिक स्रोत र साधन)	*खोलानाला,पोखरी,झरना,बनजँगल, जडिबुटी र बन्यजन्तु,खानी, गुफा,ओढार,डाँडा, गडी,टाँकुरा, चुली चुचुरा*	१०
७	पर्यटन	*(स्थानीय,धार्मिक, ऐतिहासिकतथावातावरण) (मठ, मन्दिर तथामौलाहरू, ऐतिहासिकगुफातथागडी, डाँडा, टाकुरा, वनभोजस्थल तथा भ्यू प्वाईन्टहरू)*	१२
८	स्वास्थ्यतथाहाम्रो आचरणः	*व्यक्तिगत सरसफाई, फोहर मैलाव्यवस्थापन, स्वच्छ खानेपानी, शौचालय, स्वस्थकर खाना, आदर सम्मान, मायाममता, मेलमिलापतथाआपसी सहयोग, सिष्ट तथा सभ्यबोली, लागुपदार्थ तथा दुर्व्यसनी, पारिवारिकजिम्मेवारी र उत्तरदायित्व*	११
९	विपद तथा जोखिम व्यवस्थापनः	*बाढी पहिरो, हुरी बतास, आगलागी, चटयाङ् , महामारी असिना, भूकम्प, पारिवारीकजिम्मेवारी र उत्तरदायीत्व*	७
	जम्मा		१६०

१०.स्थानीय पाठ्यक्रम कक्षा (कक्षा ४-५) को क्षेत्र र क्रम, विषयवस्तु र वार्षिक कार्यघण्टा

क्र. सं.	क्षेत्र र क्रम	विषयवस्तु	वार्षिक कार्यघण्टा
१	**भौगोलिक स्थिति**	*जनसंख्या, उचाई, क्षेत्रफल, मुख्यबाटो, दूरी, हावा पानी, धरातलीय स्थिति, नक्शा*	७
२	**हाम्रो समाज र स्थानीय सरकार**	*परिवार, टोल, गाउँ, वडा, , परिवार तथा नाता सम्बन्ध, गाँपालिकाको संरचना सामाजिक व्यक्तित्व र जीवनी*	१५
३	**हाम्रो सँस्कृति, भाषा र खेलकुद**	*चाड - पर्व, कला सँस्कृति-, भेषभुषा-, भाषा, लिपि, मेला - पर्व - जात्रा, गीत संगीत बाजा, उत्सव - महोत्सव खेलकुद*	१५
४	**कृषि र हाम्रो सम्भावना**	बिभिन्नअन्नबालीःगेडागुडी, कन्दमूल, नगदेवाली, फलफूल तथा तरकारी, पशुपन्क्षी तथा वन्यजन्तु	३२
५	**स्थानीय सिप, प्रविधि, उद्योग र रोजगारी**	*बेतबांस जन्यसामाग्री, पात, पराल र खोस्टा, बाबियो अम्लिसोजन्य, काठ तथाधातु जन्य, धागो, कपास र ऊन जन्य, छाला जन्य, माटोतथा ढुंगा जन्य, पलास्टिक तथा कागज जन्य*	३०
६	**(प्राकृतिक स्रोत र साधन)**	*खोलानाला, पोखरी, झरना, बनजँगल, जडिबुटी र बन्यजन्तु, खानी, गुफा, ओढार, डाँडा, गडी, टाँकुरा, चुली चुचुरा*	६
७	**पर्यटन**	*(स्थानीय, धार्मिक, ऐतिहासिकतथावातावरण) (मठ, मन्दिर तथामौलाहरू, ऐतिहासिकगुफातथागडी, डाँडा, टाकुरा, वनभोजस्थल तथा भ्यू प्वाईन्टहरू)*	१०
८	**स्वास्थ्यतथाहाम्रो आचरणः**	*व्यक्तिगत सरसफाई, फोहर मैलाव्यवस्थापन, स्वच्छ खानेपानी, शौचालय, स्वस्थकर खाना, आदर सम्मान, मायाममता, मेलमिलापतथाआपसी सहयोग, सिष्ट तथा सभ्यबोली, लागुपदार्थ तथा दुर्व्यसनी, पारिवारिकजिम्मेवारी र उत्तरदायित्व*	७
९	विपद तथा जोखिम व्यवस्थापनः	*बाढी पहिरो, हुरी बतास, आगलागी, चटयाङ्, , महामारी, असिना, भूकम्प, पारिवारीकजिम्मेवारी र उत्तरदायीत्व*	६
		जम्मा	१२८

११.विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

क्र.स.	विषय क्षेत्र	कक्षा -१	कक्षा -२	कक्षा -३	कक्षा -४	कक्षा -५
१.	**भौगोलिक स्थिति**(*जनसंख्या, उचाई, क्षेत्रफल, मुख्य बाटो, दूरी, हावा पानी, धरातलीय स्थिति, नक्शा*)	१.आफू बसेको ठाउँ,टोल र वडाको नाम र ठेगाना २. आफ्नो वरपरकोबाटो तथा गोरेटो घोडेटो बाटोको नाम	१. आफ्नो ठाउँको भौगोलिकअवस्था २.आफ्नो गाउँसंग जोडिएका मुख्य बाटाहरू	१. आफ्नो गाउँपालिकाको धरातलीय स्थिति,आफ्नो परिवार र गाउँको जनसंख्या २. प्रमुख स्थानीय वाटाहरूको नाम र दूरी ३. आफ्नो गाउँको नक्शा	१. आफ्नो वडा तथागाउँपालिकाको जनसंख्या र क्षेत्रफल २. वडाको बाटो र नक्शामा स्थानीय ठाउँहरूको पहिचान	१. आफ्नो वडा र पालिकाको जानकारी २. गाउँपालिकाको हावा, पानी, बाटो र धरातलीय उचाइ ३. पालिकाको नक्शा मुख्यवस्ती र बाटोहरू
२.	**हाम्रो समाज र स्थानीय सरकार**(*परिवार, टोल, गाउँ, वडा, , परिवार तथा नाता सम्बन्ध, गाँपालिकाको संरचना सामाजिक व्यक्तित्व रजीवनी*)	१.आफ्नो परिचय, घर, परिवार र हाम्रो विद्यालय।	१.आफ्नो छरछिमेक नाता सम्बन्ध र साइनो	१. आफ्नो गाउँको परिचय २. समुदायको आवश्यकता र महत्व	१. समाजको परिचय २.गाउँपालिकाको परिचय ३.समाजिक तथा प्रबुद्ध व्यक्तित्व	१. समाजको महत्व र आवश्यकता २. गाउँपालिकाको गठन प्रक्रियाकाम कर्तव्य र अधिकार
३.	**हाम्रो सँस्कृति,भाषा र खेलकुद**(*चाड - पर्व, कला - सँस्कृति, भेषभुषा-, भाषा, लिपि, मेला - पर्व - जात्रा, गीत – संगित, बाजा, उत्सव - महोत्सव, खेलकुद*)	१. मुख्य चाडपर्व, मठमन्दिर २. बोलीचालीको भाषा स्थानीय वाजा	१. स्थानीय चाडपर्वहरू २.स्थानीय परम्परागत भाषा र गीत	१. परम्परागत वाजा र स्थानीय खेलकुद २. स्थानीय रहनसहन मेलापात जात्राउत्सव र भेषभुषा	१. स्थानीय भाषा खेलकुद र ऐतिहाँसिक स्थलको परिचय २. पर्व उत्सव जात्रा महोत्सवको महत्व	१. धार्मिक सहिष्णुता र पारष्परिक सद्भाव २. परम्परागत वाजा तथा खेलको अभ्यास ३. स्थानीय भाषा तथा लिपिको प्रयोग संरक्षण र संवर्धन
४.	**कृषि र हाम्रो सम्भावना** (बिभिन्न अन्नबालीः गेडागुडी, कन्दमूल,	१.आफ्नो घरमा प्रयोगगरिने केहि अन्नबाली,गेडागुडी,फलफूल तरकारीको नाम । - घरपालुवाजनावर, पँक्षी	१. समय अनुसार रउत्पादन गर्न सकिने कृषि उपज २. घरपालुवापशुपंक्षी तथा वन्यजन्तुको	१.अन्न बालिको महत्व २.जनवार र पंक्षीमा फरक ३.सम्भावित कृषि	१.हाम्रो श्वास्थ्य र बिषादि रहितखाना । २. पशुपन्छी व्यवसायको	१.कृषि उत्पादन र यसको बजारीकरण २.रैथाने बालि लोपोन्मुख जनावर यसको संरक्षण

	नगदेवाली,फलफूल तथा तरकारी, पशुपन्क्षी तथा वन्यजन्तु)	तथा जँगलीजनावरहरूको नाम ।	बासस्थान	तथा पशुपन्छी व्यवसाय	सम्भावना र यसको महत्व।	संबर्धन र यसको महत्व।
५.	**स्थानीय सिप,प्रविधि, उद्योग र रोजगारी** *(बेतबांस जन्य सामाग्री,पात,पराल र खोस्टा,बाबियो अम्लिसोजन्य,काठ तथाधातु जन्य,धागो, कपास र उन जन्य,छाला जन्य,माटोतथा ढुंगा जन्य,ल्पास्टिकतथा कागजजन्य)*	१. आफ्नो घरमा भएका स्थानीय सामग्रीबाट बनेका वस्तुहरूको नाम	१. स्थानीय स्तरमा निर्माण गर्न सकिने विविध सामग्री र यसको प्रयोग	१. स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग व्यवसाय २. स्थानीय उत्पादन र महत्व	१. स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारीत उद्योग व्यवसाय र यसको महत्व २. स्थानीय रैथाने सिपमा आधारित व्यवसाय र यसको महत्व	१.स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग व्यवसायको प्रवर्धन र वजारीकरण २.स्थानीय सिपमा आधारित प्रविधि विकास।
६.	**(प्राकृतिक स्रोत र साधन)** *खोलानाला, पोखरी,झरना,बनजँगल, जडीबुटी र बन्यजन्तु,खानी, गुफा,ओढार,डाडा, गडी,टाँकुरा, चुली चुचुरा*	१.आफ्नो वरपर भएका खोलानाला बनजंगल जीवजन्तुको नाम	१.स्थानीय स्तरमा रहेका महत्वपूर्ण खोला-नाला, बनजंगल, वन्यजन्तु र डाँडा काँडाहरूको नाम	१. प्राकृतिक स्रोतसाधनको आवश्यकता र महत्व २. संरक्षणका उपायको साथै हाम्रा कर्तव्यहरू	१. स्थानीय प्राकृतिक स्रोत साधन र हाम्रो सम्बन्ध २. प्राकृत स्रोत साधनको ऐतिहासिक महत्व र यसको संरक्षण ३.प्राकृतिक असन्तुलनका असरहरू	१.प्राकृतिक स्रोतसाधनको पर्यावरणिय सन्तुलन र हाम्रो स्वास्थ्य २.आफ्नो ठाउँ वरपर पाइने जैविकबिबिधता ३.प्राकृतिक स्रोतसाधन संरक्षणका प्रयासहरू र हाम्रो कर्तव्य

७.	**पर्यटन** *(स्थानीय,धार्मिक, ऐतिहासिक तथा वातावरण) (मठ, मन्दिर तथामौलाहरू, ऐतिहासिकगुफात थागडी, डाँडा, टाकुरा, वनभोज स्थलतथाभ्यू प्वाईन्टहरू)*	१.आफ्नो वरपर भएका(मठमन्दिर तथामौलाहरू, ऐतिहासिकगुफात थागडी, डाँडा टाकुरा वनभोज स्थलतथाभ्यू प्वाईन्टहरूकोनाम	१.हाम्रा वरपर रहेका प्रमुख मठ मन्दिर २.ऐतिहासिक गुफा तथा गढी एवं वनभोज स्थल तथा भ्यू प्वाइन्टहरू र यसको महत्व	१.गाउँपालिका भित्र रहेका पर्यटकीय महत्वका स्थानहरू यिनीहरूको महत्व संरक्षण र प्रवर्धन	१.स्थानीय पर्यटन प्रवर्धन विकास २.पर्यटन विकासका लागि ऐतिहाँसिक सम्पदाको संरक्षण र विकास	१.पर्यटन तथा यसको महत्व २.पर्यटकीय सम्पदाको संरक्षणमा हाम्रो भूमिका
८.	**स्वास्थ्यतथाहाम्रो आचरणः** *(व्यक्तिगत सरसफाई, फोहर मैला व्यवस्थापन, स्वच्छ खानेपानी, शौचालय, स्वस्थकर खाना, आदर सम्मान, मायाममता, मेलमिलाप तथा आपसी सहयोग, सिष्ट तथा सभ्यबोली, लागुपदार्थ तथा दुर्व्यसनी, पारिवारिक जिम्मेवारी र उत्तरदायीत्व)*	१.व्यक्तिगत सरसफाइ र हाम्रो आचारण २.स्वच्छ पिउने पानीखाना र फोहर व्यवस्थापन, आपसी मेलमिलाप	१.आफ्नो घर वरपर रहेका धारा कुवा शौचालय, बाटोको प्रयोग र सरसफाइ। २.आपसि सद्भाव र शिष्टाचार ३. स्वस्थकर खाना र हाम्रो स्वास्थ्य	१.स्वास्थकर जीवनसैली र हाम्रो व्यवहार २.आदर सत्कार र आपसी सद्भाव	१.हाम्रो स्वास्थ्यमा सन्तुलित भोजन र पोषणको महत्व २..लागु ओषध र दुर्व्यसनी	१.वातावरणीय सरसफाई तथा यसको महत्व २.सामाजिक मेलमिलाप तथा आपसी सहयोग, ३.लागु पदार्थ दुर्वयसनि र यसले पार्ने असर ४.पारिवारिक जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व ।
९.	**विपद तथा जोखिम व्यवस्थापनः** *(बाढी पहिरो, हुरी बतास, आगलागी चट्याङ, , महामारी असिनाभुकम्प, पारिवारीकजिम्मेवारी र उत्तरदायीत्व)*	१.प्राकृतिक प्रकोप र यसका प्रकार	१.सम्भावित विपतका प्रकारहरू २.बिपद तथा जोखिमबाट बच्ने उपायहरू	१ बिपद तथा जोखिमको परिचय २हाम्रो घर र विद्यालयमा आउने विपद तथा यसबाट बच्ने उपाय	१.विपद तथा जोखिम बाट पर्न सक्ने असर २. सम्भावित विपद तथा जोखिम पहिचान र सतर्कता	१.विपदको पूर्व संकेत र सतर्कता २.भविष्यमा हुनसक्ने विपद तथा जोखिम पहिचान तथा व्यवस्थापन

१२. सिकाइउपलब्धि / विषयवस्तु विस्तृतिकरण

यस विषयमा कक्षागतरूपमा बालबालिकाहरूले हासिल गर्ने सिकाइ उपलब्धिलाई सक्षमताका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ। सिकाइ उपलब्धि/विषयवस्तुको विस्तृतीकरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

कक्षा १

क्षेत्र	सक्षमता/सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको बिस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
भौगोलिक स्थिति	- आफू बसेको ठाउँ,टोल वडाको नाम र ठेगाना भन्न - आफ्नो वरपरकोबाटो तथा गोरेटो घोडेटो बाटो को नाम वताउन	-आफू बसेको ठाउँ,टोल र वडाको नाम र ठेगानाको लेखन तथा चित्र तथा नक्शा - आफ्नो वरपरको बाटो तथा गोरेटो घोडेटो बाटोको नाम लेखन तथा चित्र तथा नक्शा	-विद्यार्थीलाई गाउँको नाम समूह तथा व्यक्तिगत रूपमा सोधेर भन्न लगाउने - गाउँघरको आसपासमा भएका बाटो तथा सडकहरूको नाम भन्न लगाउने र समूहमा छलफल गराउने - आफू बसेको वनोट भिरालो समथर अन्य नदी पहाड उच्च स्थान कस्तो छ, छलफल गर्ने। - विद्यार्थीहरूलाई वास्तविकताको ज्ञान प्रदान गर्न कक्षा वाहीर लगी वरिपरिको भूभागको वनोट देखाउने	- आफू बसेको ठाउँको नाम भन्न लगाउने। आफ्नो वरपरकोबाटो तथा गोरेटो घोडेटो बाटोको नाम भन्न लगाउने।
हाम्रो समाज र स्थानीय सरकार	-आफ्नो परिचय दिन - घर परिवारका सदस्यको नाम भन्न। -आफ्नो विद्यालय र गाउँपालिकाको नाम वताउन। -आफ्नो साथीहरूको नाम भन्न।	- घर परिवारका सदस्यहरू तथा नातेदारहरूको नाम(आमा, बुबा, दाजु, भाइ आदि) -आफ्ना साथी समूह, कक्षा कोठा, विद्यालय र गाउँपालिका	- प्रश्नहरू सोधी छलफल गराउने। जस्तै तिम्रो नाम के हो? तिम्री आमाको नाम के हो? आदि -विद्यार्थीहरूलाई बोर्डमा लेखेर भन्न लगाउने। -आफ्ना सबै परिवारका सदस्य तथा साथीहरूको नाम भन्न लगाउने। विद्यालय र गाउँपालिकाको नाम भन्न लगाउने र छलफल गराउने।	-प्रश्न सोध्ने। जस्तै, तिम्रो नाम के हो ? -परिवारका सदस्यहरूको नाम भन्न लगाउने। विद्यालय र गाउँपालिकाको नाम भन्न लगाउने।
हाम्रो सँस्कृति,भाषा र खेलकुद	-मुख्य चाड,पर्व,मठ,मन्दिको नाम बताउन। -बोलिचालिको भाषा, स्थानीयवाजाको नाम	-मुख्य चाडपर्व (दशैं, तिहार आदि),थानीय मठ,मन्दिको नाम -बोलिचालिको भाषा,(नेपाली, मगरी,	- प्रश्नहरू सोधि छलफल गराउने। जस्तै तिम्रो परिवारमा मनाइने मुख्य चाड को नाम के हो? तिम्रो घरमा बोलिने भाषाको नाम के	प्रश्न सोध्ने। जस्तै, तिमीलाइ मनपर्ने चाडपर्वको नाम भन र तिम्रो घर नजिकको मन्दीरको नाम के हो

	भन्न। स्थानीय खेलकुदको नाम भन्न।	नेवारी आदि) स्थानीय वाजाको नाम (दमाहा, सनाइ, मादल, मजुरा आदि) स्थानीय खेलहरूको नाम (जस्तै कवडि, भलिबल, गट्टा, गुच्चा आदि)	हो? तिमीले देखेका बाजाहरूको नाम भन। आदि -विद्यार्थीहरूलाई बोर्डमा लेखेर सबै विद्यार्थीहरूलाई पालैपालो भन्न लगाउने । - थाहा भएका बाजाहरूको चित्र बनाउन लगाउने र स्थानीय खेलहरूको नाम भन्न लगाउने। सम्भव भएसम्म वाजाहरूको अवलोकन गराउने तथा चार्ट बाट प्रष्ट पार्ने।	तिम्रो घरमा बोलिने भाषाको नाम के हो? थाहा भएका बाजाको नाम भन? वाजाहरूको चित्र बनाउन लगाउने । तिमीले जानेका खेलहरूको नाम भन।
कृषि र हाम्रो सम्भावना	– आफ्रनो घरमा प्रयोग गरिने केहि अन्नबाली, ,फलफूल तथा तरकारीको नाम बताउन । –घरपालुवा जनावर, पँक्षी र केही जँगली जनावरको नाम बताउन।	जस्तै धान,मकै,गहु, कोदो, सिल्टुङ,भटमास आप,सुन्तला, कागति,काउली, बँन्दा, रायो साग आदिको नाम । घरपालुवा जनावर जस्तैः गाई,भैंसी,भेडा,बाख्रा,बँगुर हाँस,कुखुरा,परेवा को नाम । जँगली जनावर जस्तैः बाघ,भालु,बाँदर,दुम्सी,कालिज ढुकुर,सुगा,गिद्ध आदिको नाम ।	बिद्यार्थीहरूलाई उनिहरूले खाने खाना, फलफूल,तरकारी को नाम सोधि भन्न लगाउने। शिक्षकले बिद्यार्थीहरूलाइ उक्त बस्तुहरूको नमुना देखाउने र आवश्यकता अनुसार स्थलगत भ्रमण गराउने। –बिद्यार्थीहरूलाई आ-आफ्नोघरमा भएका पशु पँक्षीको नाम भन्न लगाउने । स्थानीय रूपमा नपाइने जनावर पँक्षीको चार्ट देखाई नाम सोध्ने । कुनकुन घरपालुवा र जँगली हो भनी सोध्ने,अनि प्रस्ट पारिदिने ।	अन्नबालि, फलफूल, तरकारी,गेडागुडीको चित्र देखाई एकएक गरेर प्रश्न सोध्ने। उक्त बस्तुहरूको नमुना देखाई चिन्न लगाउने । जोडा बनाई चिन्न लगाउने जनावर, पशुपंक्षी भएको चार्ट देखाई नाम,घरपालुवा तथा जँगली कुन कुन हो भनि छुट्याउन लनाउने।
स्थानीय सिप,प्रविधि, उद्योग र रोजगारी	आफ्नो घरमा प्रयोग गरिने सामानहरूको नाम बताउन ।	आफ्नो घरमा प्रयोग गरिने सामानहरू जस्तैः कुटो,कोदालो,हँसिया,डोको, नाम्लो,टोकरी,कुचो,चकटी, ठेउको,सुकुल,गुन्द्रो,कुर्चि,टेबुल,कापी,पेन्सील,कपडा स्विटर छालाका ज्याकेट,पेटी,टाँक, लोहोरो आदि ।	विद्यार्थीलाई आफ्नोघरमा प्रयोग गरिने सामान हरूको नाम पालैपालो सोधी भन्न लगाउने, सामानहरूको चार्ट देखाइ प्रश्न गर्ने। नमुनासमेत देखाई प्रस्ट पार्ने।	चार्ट र नमुनाको प्रयोग गरी प्रश्न गर्ने। चित्र र सामानको नाम बिच जोडा मिलाउन लगाउने। चित्र देखाइ सोको नाम भन्न लगाउने।

प्राकृतिक स्रोत र साधन	आफ्नो घरवरपर भएका प्राकृतिक स्रोत साधनको नाम वताउन।	आफ्नो घर,विद्यालय वरपर रहेका प्राकृतिक स्रोत साधन जस्तैःखोला नाला, बनजँगल, माटो, खानी, कुवा पोखरी, झरना,डाडा, काडा, पहाड आदि ।	चार्ट प्रयोग गरी प्राकृतिक स्रोत साधन सँग सम्बन्धित शब्दहरू सिकाउने । आफ्नो घर र बिद्यालय वर पर पाइने विभिन्न स्रोत सम्पदाको नाम भन्न लगाई सेतोपाटीमा लेख्ने।	चार्टमा देखाइएका चित्रहेरी तिनको नाम भन्न लगाउने। तिम्रो घर बिद्यालय वरपर पाइने केही प्राकृतिक स्रोत साधनको नाम भन ।
पर्यटन	आफ्नो वरपर भएका मठमन्दिर तथा मौलो ऐतिहासिक गुफा गढी डाँडा टाकुरा वनभोज स्थल भ्यू प्वाईन्टहरू आदिको नाम भन्न।	वरपर भएका मठमन्दीर तथा मौलाहरू, ऐतिहासिक गुफा, गढी, डाँडा, टाकुरा, वनभोज स्थल, भ्यू प्वाईन्ट आदि	चित्र छलफलबाट मठमन्दिर तथा मौलो ऐतिहासिक गुफा तथा गढी, डाँडा टाकुरा, वनभोज स्थल तथा भ्यू प्वाइन्टहरूको बारेमा बताई स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराउने ।	आफ्नो घरवरपर भएकोमन्दिरको नाम भन। मौलो भनेको के हो? तिम्रो घर वरपर रहेका कुनै एक पर्यटकिय स्थलको नाम भन।
स्वास्थ्य तथा हाम्रो आचरणः	व्यक्तिगत सरसफाइ र असल आचरण एवं स्वच्छ पिउने पानी खाना र फोहर व्यवस्थापन आपसी मेलमिलाप बारे भन्न।	व्यक्तिगत सरसफाइ, राम्रा बानी व्यवहारहरू, स्वच्छ पिउने पानी खाना र फोहर मैला व्यवस्थापन तथा मेलमिलाप सहयोग ।	चित्र छलफलबाट व्यक्तिगत सरसफाई बारे बुझाउने । असल आचरण एवं आपसी मेलमिलाप बारे छलफल गर्ने । स्वच्छ पानी खाना र फोहर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी जानकारी गराउने । कक्षा कोठा भित्र फोहर मैला व्यवस्थापनको क्रियाकलाप गराउने।	व्यक्तिगत सरसफाइमा के के पर्दछन? असल आचरण भित्र कस्तो बानी व्यवहारहरू पर्दछन? कस्तो खाना खानु हुँदैन? तिमी आफ्ना साथीहरूसंग कसरी बस्नु पर्छ ?
विपदतथा जोखिमव्यव स्थापनः	प्राकृतिक प्रकोप र यसका प्रकार भन्न ।	प्राकृतिक प्रकोप र यसका प्रकार जस्तै वाढी पहिरो,हुरी वतास, आगलागी, चटयाङ, असिना आदि ।	विद्यार्थीलाइ प्रश्नोत्तर छलफल स्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रयोग तथा स्थलगत अवलोकन भ्रमणको माध्ययमबाट वाढी पहिरो,हुरी वतास, आगलागी,चटयाङ,असिना आदिको बारेमा बुझाउने ।.	प्राकृतिक प्रकोप के के हुन भन्न लगाउने।

कक्षा २

क्षेत्र	सक्षमता/सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको बिस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
भौगोलिक स्थिति	-आफ्नो ठाउँको धरातलीयअवस्थाको वारेमा भन्न। -आफ्नो गाउँसंग जोडिएका मुख्य	-आफ्नो ठाउँको धरातलीयअवस्था (हिमाल, पहाड, हावापानी आदि)। - आफ्नो गाउँसंग जोडिएका मुख्य बाटाहरू र	-भूवनोटका आधारमा भिरालो, लेक तथा समथरको परिभाषा स्वरूप वताउँदै छलफल गराउने। -गाउँपालिकाको स्वरूप झल्कने किसिमका चित्रहरू प्रस्तुत गरी	- गाउँपालिकाको नक्शा देखाई धरातलीय अवस्था भन्न लगाउने। -गाउंसंग जोडिएका मुख्य बाटाहरूको नाम भन्न

	बाटाहरूको नाम भन्न।	स्थानीय बाटाको नाम।	छलफल गर्ने। - नक्शा अनुसार गाउँपालिका भित्र रहेका खोला, बनजंगल तथा बाटोको बारेमा जानकारी गराउने।	लगाउने।
हाम्रो समाज र स्थानीय सरकार	-आफ्नो छरछिमेकको नाम वताउन। - समूहमा मिलेर काम गर्ने तरिका वताउन। - आफ्ना नाता तथा साइनो सम्बन्धहरूको वारेमा वताउन। आफ्नो गाउँपालिका र वडाको नाम वताउन।	- आफू र आफ्ना छरछिमेकी, घरपरिवार -हाम्रो नाता सम्बन्ध तथा साइनोको जानकारी विद्यालय, गाउँपालिका र वडाको नाम	- विद्यार्थीहरूलाई परिवार तथा नाता सम्बन्ध दर्शाउने चित्र देखाइ छलफल गराउने। - आफ्ना नजिकका छिमेकी संगको नाता सम्बन्धको वारेमा प्रश्न सोध्ने। नाता सम्बन्धको अभिनय गर्न लगाउने - साथी समूह बनाई काम गर्न लगाउने।(चित्र देखाई समूहिक छलफलबाट जवाफ दिन लगाउने) आफ्नो विद्यालय रहेको गाउँपालिका र वडाको नाम भन्न लगाउने।	तिम्रो छिमेकमा वस्ने मानिसहरूको नाम वताउ। तिम्रो छिमेकमा वस्ने मानिसहरू संग तिम्रो के कस्तो नाता सम्बन्ध र साइनो छ ? तिम्रो समुदायमा समूहमा मिलेर गरिने काम भन? तिम्रो विद्यालय रहेको गाउँपालिका र वडाको नाम भन।
हाम्रो सँस्कृति,भाषा र खेलकुद	-स्थानीय चाडपर्वहरूको नाम वताउन । -स्थानीय परम्परागत भाषाको नाम र गीतहरू गाउन र भन्न। स्थानीय खेलहरूको नामको सूची वनाउन।	- आफ्नो समुदायमा भएका मुख्य चाडपर्वको जस्तै दशै तिहार फागु आदिको जानकारी - स्थानीय परम्परागत भाषाको नाम जस्तै नेवारी, मगरी, नेपाली आदि र गीत जस्तै सदावाहर भ्याउरे, सोरठी आदि गाउन र भन्न स्थानीय खेल जस्तै डण्डीवियो भकुण्डो	- विद्यार्थीलाई आफूले जानेका चाडपर्वको बारेमा भन्न लगाउने र छलफल गराउने। -विद्यार्थीले जानेका आफ्ना समुदाय स्तरमा भएका चाडपर्वको नाम भन्न लगाउने र ती चाडपर्वको अवसरमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापको सूची वनाउने। - कक्षा कोठामा भएका सबै विद्यार्थीलाई आ-आफ्नो भाषा र जानेको एउटा गीत गाउन लगाउने। - स्थानीय भाषा तथा गीतको चार्टमा सूची बनाई कक्षा कोठामा टाँस्न लगाउने। स्थानीय खेलको नाम भन्न लगाइ सूची तयार गर्न लाउने विद्यार्थीको समूह विभाजन गरी विभिन्न गीत गाउन र खेल खेल्न लगाउने।	- तिम्रो परिवारमा मनाइने चाडपर्वहरू के के हुन? -तिम्रो परिवार र छरछिमेकमा बोलिने भाषा के के छन? - तिम्रो परिवार र छरछिमेकमा गाइने गीत के के छन ? कुनै एउटा गीत गाउ। तिम्रो घरवरपर खेलिने कुनै तीन खेलको नाम लेख।
कृषि र हाम्रो	१. समय	समय अनुसार पाइने अन्नबाली,	चित्र र शब्द पत्तीको प्रयोग गर्ने, जोडा मिलाउने,बिषयबस्तुको	चार्ट र शब्द पत्तीको प्रयोग गरी प्रश्न गर्ने।

सम्भावना	अनुसारउत्पादन गर्न सकिने कृषि उपजको नाम वताउन। २. घरपालुवापशुपंक्षी तथा वन्यजन्तुकोवस्ने ठाउँको वारेमा वताउन।	फलफूल,तरकारीको आदि घरपालुवा जनावर जस्तैः भैसी, बाख्रा,बँगुर,कुखुरा, परेवाः जँगली जस्तैःबाघ,भालु हरिण, मृग,बाँदर,कालिज, ढुकुर आदि। यिनीहरूको बासस्थान आदि।	नाम भन्न लगाई दिद्यार्थी बिच छलफल गर्ने। आबश्यक परे खेतवारी,करेसाबारी, चिडिया खाना(पशुपँक्षी भएको ठाउँ) को भ्रमण गराउने।	अन्नबाली, फलफूल, तरकारी पशु पँक्षीको जोडा मिलाउने प्रश्न गर्न लगाउने ।
स्थानीय सिप,प्रविधि, उद्योग र रोजगारी	स्थानीय स्तरमा निर्माण गर्नसकिने सामानहरू वताउन . हाम्रो स्थानीय प्रविधिको प्रयोग वताउन.	स्थनिय स्तरमा निर्माण गर्न सकिने सामानहरू जस्तैःधान कुट्ने ढिकी, दाल तथा मकै दल्ने जाँतो,डोरा,नाम्ला बुन्ने आदि र यसको प्रयोग।	आफ्नो घरमा प्रयोग गरिने सामानको नाम र प्रयोग बारे प्रश्न गर्ने, चार्टको प्रयोग गरी छलफल गर्ने। आवश्यकता अनुसार अवलोकन भ्रमण गराउने।	प्रश्न गर्ने,स्थानीय सामानको नाम र काम बिच जोडा मिलाउन लगाउने। प्रश्न गर्ने जस्तैःडोरी के बाट बन्दछ। शब्द र चित्रको जोडा मिलाउने।
प्राकृतिक स्रोत र साधन	स्थानीय स्तरमा रहेका प्राकृतिक स्रोतसाधनलाइ पहिचान गरी नाम बताउन ।	स्थानीय स्तरमा रहेका प्राकृतिक स्रोतसाधन जस्तै खोलानाला,पोखरी,झरना,बन जँगल, जडीबुटी र बन्यजन्तु,खानी, गुफा, ओढार,डाडा, गडी,टाकुरा, चुली चुचुरा।	शब्दपत्ति र चार्टको माध्यमबाट प्राकृतिक स्रोतसाधन सँग सम्बल्धित शब्दाबली छलफलगरी सिकाउने। बिद्यार्थीहरूलाई स्थानीय तहमा रहेका प्राकृतिक स्रोतसाधनहरूको अबलोकन गराई पहिचान गर्न लगाउने।	शब्दपत्ति र चार्टको सहयोगबाट पालैपालो प्रश्न गर्ने। तिम्रो घर वा बिद्यालय वरपर पाइने ४ प्राकृतिक स्रोतसाधनको नाम बता।
पर्यटन	हाम्रा वरपर रहेका प्रमुख मठ मन्दिर, ऐतिहासिक गुफा तथा गढी एवं वनभोज स्थल, भ्यू प्वाइन्ट र यसको महत्व वताउन ।	आफ्ना वरपरका मठ मन्दिर तथा मौला, ऐतिहासिक गुफा तथा गढी, डाँडा, टाकुरा, वनभोज स्थल तथा भ्यू प्वाईन्ट आदि ।	वरपर रहेका मठ मन्दिर तथा मौलो, ऐतिहासिक गुफा तथा गढी, डाँडा, टाकुरा, वनभोज स्थल तथा भ्यू प्वाईन्टका सूची तयार गर्नलगाउने र छलफल गराउने सम्बन्धित ठाउँको स्थलगत अवलोकन गराउर्ने र तिनीहरूका ऐतिहासिक महत्व बारेमा जानकारी दिने ।	हाम्रो वरपरका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूको सूची तयार गर। पर्यटकिय स्थलहरूको महत्व वताउ।
स्वास्थ्य तथा हाम्रो	१.धारा, कुवा, शौचालयको प्रयोग तथा	१.धारा, कुवा, शौचालयको प्रयोग तथा सरसफाई	प्रश्नको माध्यम बाट सम्बन्धित विषयवस्तुको वारेमा छलफल गराउने	धारा, कुवा, शौचालयको सरसफाइ किन गर्नु पर्दछ

आचरणः	सरसफाइको वारेमा वताउन २. आपसि सद्भाव एवं शिष्टाचार अनुशरण गर्न	२. आपसी सद्भाव एवं शिष्टाचार ३. हाम्रो स्वास्थ्य र स्वस्थकर खाना ।	चित्र तथा कथाको माध्ययमबाट हाम्रो दैनिक जिवनमा प्रयोग हुने धारा, कुवा, शौचालयको प्रयोग र सरसफाइको महत्व बुझाउने । एक आपसमा मिलेर बस्ने बानी, शिष्ट तथा सभ्य बोली र सामाजिक सद्भभाव बारेमा बुझाउने । स्वास्थ्यको लागि स्वस्थकर खानाको महत्व बारेमा जानकारी गराउने । आवश्यकता अनुसार स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराउने ।	भन्न लगाउने । आपसी सद्भाव एवं शिष्टाचार भित्र कस्तो बानी पर्दछ भन्न लगाउने । स्वस्थकर खानाको महत्व भन्न लगाउने ।
विपदतथा जोखिमव्य वस्थापनः	सम्भावित विपदका प्रकार र यसबाट बच्ने उपायको बारेमा भन्न ।	विपदका प्रकारहरू जस्तै वाढी पहिरो, हुरी वतास, आगलागी, चट्याङ, असिना, भुकम्प जस्ता प्रकोप बाट बच्ने उपायहरू ।	चित्र तथा शब्द पत्तीको माध्यमबाट विपदका प्रकारहरूबारेमा छलफल गराउने र विपतका कारण क्षतिभएका स्थानहरूको स्थलगत अवलोकन गराइ यसबाट बच्ने उपायहरूका बारेमा जानकरी गराउने।	बिपदका प्रकार र यसबाट बच्ने उपयबारेमा भन्न लगाउने ।

कक्षा ३

क्षेत्र	सक्षमता/सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको बिस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
भौगोलिक स्थिति	-आफ्नो गाउँपालिकाको धरातलीय स्थिति, परिवार र गाउँको जनसंख्या वताउने। -प्रमुख स्थानीय वाटाको नाम र दूरी भन्न। - आफ्नो गाउँको नक्शा बनाउन।	-गापाको धरातल देखाउने नक्शा तथा परिवारका सदस्यहरूको जानकारी र गाउँको जनसंख्या सहितको विवरण । - गापाको नक्शामा आफ्ना स्थानीय वाटाहरूको नाम र ती वाटाको दूरी सहितको जानकारी। - गापाको नक्शा हेरी आफ्नो गाउँको नक्शा छुट्याउन र गाउँको नक्शा तयार गर्न।	- प्रत्येक विद्यार्थीको परिवारमा भएका सदस्यहरूको संख्या सोध्ने तथा भन्न लगाई आपसमा छलफल गराउने। - गाउँपालिकाको नक्शा देखाई धरातलीय स्वरूप,त्यसमा पर्ने स्थानीय बाटो तथा दूरी र जनसंख्याको बारेमा जानकारी गराउने। - विद्यार्थीको आफ्नो परिवार तथा गाउँको जनसंख्या वारेमा स्पष्ट पार्ने। -गापाको नक्शा हेरी आफ्नो गाउँको नक्शा बनाउन लगाउने।	-तिम्रो परिवारमा कति जना सदस्य हुनु हुन्छ? - तिम्रो गाउँको जम्मा जनसंख्या कति छ? - तिम्रो ठाउँमा भएका प्रमुख स्थानीय बाटाहरू कुन कुन हुन ? ती बाटाहरूको दूरी पनि लेख। - आफ्नो गाउँको नक्शा बनाई मुख्य मुख्य ठाउँहरू नक्शामा देखाऊ।
हाम्रो समाज र स्थानीय	-आफ्नो गाउँकोपरिचय दिन। - समुदायको	- गाउँपालिकाको नक्शा अनुसार आफ्नो गाउँको वारेमा जनसंख्या भाषाभाषि	- विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो गाउँ टोल वडा र गाउँपालिकाको वारेमा प्रश्न सोधि छलफल गराइ स्पष्ट पार्ने।	-तिम्रो गाउँको परिचय देऊ? - तिम्रो गाउँमा हुनेगरेका

सरकार	आवश्यकता र महत्व वताउन। आफ्नो गाउँपालिकाको नाम र गापाका वडा संख्या वताउन	रहनसहन आदिको जानकारी। - गाउँमा समुदायको आवश्यकता र महत्वको जस्तै वाटोघाटो धारा पानी कुवा स्कूल बनाउन आदि जानकारी। गाउँपालिकाको नाम र गापाका वडा संख्या	- समुदाय स्तरमा गरिने कामको वारेमा भन्न लगाउने तथा त्यस्ता कामहरूको सूची वनाउन लगाउने र आपसमा छलफल गर्न लगाउने। त्यसलाइ स्पष्ट पार्न केही श्रब्यदृश्यसामाग्री देखाउने। - समुदाय स्तरमा गरिने सामूहिक कामको स्थलगत अवलोकन गराउने। समुदायको आवश्यकता र महत्व वारेमा छलफल गराउने र स्पष्ट पार्ने। (यसका लागि आवश्यक सन्दर्भ सामग्रीहरू जस्तै चार्ट तथा सम्बन्धित श्रब्य दृश्य सामग्री) शिक्षकले विद्यार्थीलाइ सामूहिक कार्यको क्रियाकलाप गराउने। गाउँपालिकाको नाम र गापाका वडा संख्याको वारेमा छलफल गराउने र भन्न लगाइ स्पष्ट पार्ने।	सामूहिक कामको सूची तयार गर। - विद्यार्थीलाई समुदायको महत्वको वारेमा सूची तयार पार्न लगाउने। तिमी बसेको गाउँपालिकाको नाम र वडा संख्या भन्न लगाउने।
हाम्रो सँस्कृति,भाषा र खेलकुद	परम्परागत वाजा र स्थानीय खेलकुदको वारेमा वताउन। - स्थानीय रहनसहन मेलापात जात्रा, उत्सवहरू र भेषभुषाको वारेमा वताउन।	- स्थानीय स्तरमा वजाइने विभिन्न परम्परागत वाजाहरू जस्तै दमाह, ढोलकी, सनाइ, नर्सिङ्गा, कर्नाल, मादल आदि तथा स्थानीय खेलकुदहरू जस्तै कवडी, डण्डीवियो, राज्य आदि। स्थानीय वाजाको चित्र र थानीय खेल खेल्ने तरीका - स्थानीय रहनसहन, मेलापात, जात्रा, उत्सव, भेषभुषाको वारेमा सचित्र जानकारी ।	- विद्यार्थीलाई आफ्नो गाउँठाउँ छरछिमेक तथा स्थानीय समूदाय स्तरमा वजाइने परम्परागत वाजाको वारेमा भन्न लगाई छलफल गराउने। - स्थानीय स्तरमा खेलिने खेलहरूको नाम भन्न लगाउने तथा त्यस्ता खेलहरू खेल्ने तरिकाको वारेमा आपसमा छलफल गर्न लगाउने। त्यसलाइ स्पष्ट पार्न प्रत्यक खेल खेलाउने। - विद्यार्थीलाई स्थानीय रहनसहन, मेलापात, जात्राहरू, उत्सव तथा भेषभुषाको वारेमा पालै पालो भन्न लगाई सामुहिक रूपमा छलफल गरी श्रब्यदृश्य सामग्रीको माध्यमबाट स्पष्ट पार्ने। - स्थानीय वाजा, खेल, रहनसहन, जात्रा, उत्सव, भेषभुषाको वोर्डमा सूची	-तिम्रो गाउँघरमा बजाइने वाजाहरूको नाम भन। - तिम्रो गाउँघरमा खेलिने खेलको सूची तयार पार। - स्थानीय वाजा, जात्रा, उत्सव, भेषभुषाको सूची तयार गर। - तिम्रो गाउँघरमा बजाइने वाजाहरूको चित्र बनाउ।

			तयार पारी विद्यार्थीलाई लेख्न लगाउने।	
कृषि र हाम्रो सम्भावना	अन्नबाली फलफूल तरकारीको सूची तयार गरी यसको महत्व वताउन। पंक्षी र जनावर बिच फरक छुट्याउन। कृषि तथा पशु पन्छी संग सम्बन्धीत व्यवसायको नाम वताउन।	अन्नबाली जस्तैःधान, मकै,गहुँ,कोदो, फापर आदि। तरकारी जस्तैःकाउली,बन्दा,साग, चिचिन्डो,आदिफलफूल जस्तैः स्याउ,अँगुर,आप,अम्बा,सुन्तला, मौसम आदिको महत्व । पन्क्षी तथा जनवारको शारीरिक वनाट तथा वासस्थान सम्वन्धी जानकारी। सम्भावित व्यवसायहरू जस्तै कुखुरा भैंसी, खरायो, वंगुरपालन आदि।	शब्दपत्तिको प्रयोग गरीअन्नबाली जस्तैःधान, मकै,गहुँ,कोदो, फापर आदि। तरकारी जस्तैःकाउली,बन्दा,साग, चिचिन्डो, आदिफलफूल जस्तैः स्याउ,अँगुर,आप, अम्बा,सुन्तला, मौसम आदिको महत्वको वारेमा छलफल गराइ स्पष्ट धारणा प्रदान गर्ने । पशु र पन्क्षीको फरक फरक चार्ट वनाइ स्पष्ट पार्ने। स्थानीय स्तरमा विषयवस्तुसंग सम्बन्धित भरइ अवलोकन भ्रमण गराउने।	अन्नबाली फलफूल तरकारीको सूची तयार गरी यसको महत्व वताऊ। पंक्षी र जनावर बिच फरक छुट्याउ। कृषि तथा पशु पन्छी संग सम्बन्धित व्यवसायको नाम भन।
स्थानीय सिप,प्रवधि, उद्योग र रोजगारी	स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग व्यवसायको उत्पादन र यसको महत्व वारेमा वताउन।	स्थानीय कच्चा पदार्थहरूको जानकारी कच्चापदार्थमा आधारित उद्योग व्यवसायको जानकारी त्यसवाट हुने उत्पादन र यसको महत्व वारेमा जानकारी।	अघिल्लो विषय वस्तुको छलफल पछि सम्बन्धित विषयबस्तु माथि प्रस्नोत्तर गर्ने,छलफल गर्ने स्थानीय प्रबिधिको अबलोकन भ्रमण गराउने,भ्रमण पछि छलफल गर्ने। तिम्रो घरका सदस्यहरूले के के काम गर्नुहुन्छ? प्रश्न गर्ने छलफल गर्ने, प्रष्ट पारिदिने।	ओखलको काम के हो? फलामबाट केके घरायसी सामान बनाउन सकिन्छ? डोरो, नाम्लो,गुन्द्रो,डोको, सुपो के बाट बनाइन्छ? कसले के गर्दछन्?जोडा मिलाउनेः जस्तैः डकर्मी, घर बनाउने आदि।
प्राकृतिक स्रोत र साधन	प्राकृतिकस्रोतसाधनको आबस्यकता र महत्व बताउन। संरक्षणका उपाय साथै कर्तब्य बारे थाहा पाउन।	प्राकृतिक स्रोतसाधनको आवश्यक्ता र महत्वका विषयहरू जस्तै श्वास्थ्य, खेतिपाती, कच्चा पदाथ, जाडो, हावापानी, पर्यावरण	प्राकृतिक स्रोतसाधनको महत्व बारे प्रश्न गर्ने,छलफल गर्ने। आबस्यकताअनुसार फुलवारी, पार्क,बन जँगलको अबलोकन भ्रमणगराउने, छलफल गराउने,	खोलाबाट हामिलाई के के फाइदा हुन्छ? ढुङ्गाबाट बन्ने सामानको सूची तयार पार। पर्याप्त पानी नभए कस्ता समस्याहरू देखा पर्लान्?

		सन्तुलन आदि। संरक्षणका उपाय तथा कर्तव्यका विषय जस्तैः बृक्षारोपण,आगजनी नगर्ने, पानी दुषित नगर्ने आदि।	सँरक्षणका उपाय र हाम्रो कर्तब्यबारे बताउने।	जस्ता प्रश्न सोध्ने।
पर्यटन	गाँउपालिका भित्र रहेका पर्यटकीय स्थान र तिनको महत्व संरक्षण र प्रबर्धन बारेमा वताउन ।	गाँउपालिका भित्र रहेका मठ, मन्दिर तथा मौलो, ऐतिहासिक गुफा गढी, डाँडा, टाकुरा, वनभोज स्थल तथा भ्यू प्वाईन्ट आदि । यिनीहरूको महत्व संरक्षण एवं प्रबर्धनका उपाय ।	फोटो तथा चित्रहरूको माध्यम बाट गाँउपालिका भित्र रहेका पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूको बारेमा सूची बनाई छलफल गराउने, आवश्यकता अनुसार स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराई तिनीहरूको ऐतिहासिक महत्व र संरक्षण एवं प्रबर्धनका उपाय बारेमा जानकारी गराउने ।	गाँउपालिका भित्र रहेका मुख्य पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूको नाम भन्न लगाउने । तिनीहरूको महत्व संरक्षण र प्रबर्धनका लागि गर्नु पर्ने कामको सूची बनाउन लगाउने ।
स्वास्थ्यत थाहाम्रो आचरणः	स्वस्थकर जीवन शैली र हाम्रो व्यवहारको वारेमा वताउन। आदर सत्कार र आपसी सद्भाव बारेमा वताउन ।	१.स्वस्थ्यकर खाना, व्यक्तिगत तथा वातावरणीय सरसफाइ २.आदर सत्कार तथा आपसी सहयोग, सिष्ट तथा सभ्य बोली ।	चार्ट वा चित्रको माध्यमब स्वस्थकर खानाको वारेमा छलफल गराउने स्वस्थ जीवन शैली असल आचरणको वारेमा जानकारी गराउने। आपसी सद्भाव र समझदारीको वारेमा छलफल सहित जानकारी गराउने ।	स्वस्थकर जीवन शैली भन्नाले के बुझिन्छ । आदर सत्कार र आपसी सद्भावमा कस्ता बानी व्यवहार पर्दछन् भन ।
विपद तथा जोखिम व्यवस्थापन	विपद तथा जोखिमको परिचय सम्भावित विपद तथा जोखिम र यसबाट वच्ने उपयहरूको बारेमा भन्न ।	विपद जोखिम तथा यसका प्रकारहरू जस्तै वाढी पहिरो, हुरी वतास, आगलागी, चट्याङ, असिना, भूकम्प आदि यसका जोखिम तथा वच्ने उपाय ।	चार्ट वा चित्रको माध्यमब स्वस्थकर खानाको वारेमा छलफल गराउने स्वस्थ जीवन शैली असल आचरणको वारेमा जानकारी गराउने। आपसी सद्भाव र समझदारीको वारेमा छलफल सहित जानकारी गराउने ।	विपद तथा जोखिम भन्नाले के बुझिन्छ सम्भावित विपद जोखिम र यसबाट वच्ने उपयको सूची बनाऊ ।

कक्षा ४

क्षेत्र	सक्षमता/सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको बिस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
भौगोलिक स्थिति	-आफ्नो वडा तथागाउँपालिकाकोजनसंख्या र क्षेत्रफल वताउन। - पालिकाकोनक्शामा वडाको बाटो तथा	-गाउँपालिकाको भौगोलिक राजनीतिक नक्शा सहित जनसंख्या र क्षेत्रफलको विवरण। -वडाका वाटाहरू तथा स्थानीय विशेष ठाउँको	- विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाको जनसंख्या तथा क्षेत्रफलको वोध गराई आपसमा छलफल गराउने। - गाउँपालिकाको नक्शा देखाई त्यसमा पर्ने स्थानीय वडाका	-तिम्रो गाउँपालिकाको जनसंख्या र क्षेत्रफल कति छ ? -तिम्रो गाउँपालिकाको नक्शा बनाई स्थानीय बाटाहरू उल्लेख गर।

	स्थानीय ठाउँहरूको पहिचान गर्न।	जानकारी। - स्थानीय ठाउँहरू भएको पालिकाको नक्शा।	बाटाहरूको जानकारी गराउने। - विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो गाउँपालिकाको नक्शामा बाटो तथा ठाउँहरूको नाम पत्तालगाउन सिकाउने। विद्यार्थीहरूलाई अवलोकन भ्रमण गराउने।	- तिम्रो गाउँपालिकाको नक्शा बनाई स्थानीय मुख्य मुख्य ठाउँहरूको नामकरण गर।
हाम्रो समाज र स्थानीय सरकार	-समाजरगाउँपालिकाको वारेमा वताउन। समाजका प्रबुद्ध व्यक्तिको वारेमा वताउन।	- व्यक्ति, परिवार, समूदाय समाज र गाउँपालिकाकोवारेमा जानकारी। - समाजका प्रवुद् व्यक्तिहरूको जिवनी।	- विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो परिवार तथा समुदायको वारेमा थाहा भएका कुराहरू भन्न लगाइ त्यसको विषयमा छलफल तथा अन्तरक्रिया गराउने। -विद्यार्थीहरूलाई समाज तथा वडाको जानकारी गराइ गाउँपालिकाको वारेमा छलफल गराउने र स्पष्ट धारणा बनाइदिने। - समाजमा भएका सामाजिक तथा प्रबुद्ध व्यक्तिको वारेमा जानकारी गराई छलफल गराउने। प्रबुद्ध व्यक्तिहरूको छलफल गराइ उनीहरूले गरेका योग्दानको वारेमा सूची तयार गर्न लगाउने। स्थलगत रूपमा सम्बन्धित व्यक्तिसंग छलफल गरी स्पष्ट धारणा प्रदान गर्ने।	-तिम्रो विचारमा समाज भनेको के हो? - तिम्रो गाउँपालिकाको वारेमा तिमीले जानेका कुरा वताउ। - तिम्रो गाउँमा योग्दान गरेका सामाजिक व्यक्तिहरू को को छन्? - समाजमा प्रबुद्ध व्यक्तिहरूको भूमिका कस्तो हुन्छ ?
हाम्रो सँस्कृति,भाषा र खेलकुद	-स्थानीय भाषा र खेलकुदको वारेमा वताउन। -पर्व, उत्सव, जात्रा महोत्सवको महत्व वताउन।	-स्थानीय भाषाहरू जस्तै मगरी नेवारी नेपाली आदि स्थानीय खेलकुद तथा खेल्ने तरिकाको जानकारी। - स्थानीय स्तरका पर्व जस्तै दशैं तिहार तिज आदि ,जात्रा,जस्तै गाईजात्रा रोपाई जात्रा आदि उत्सवहरू छैंठी इहि छेवर व्रतबन्ध आदिको जानकारी तथा तिनीहरूको महत्व	- विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो परिवारमा वोलिने भाषाको वारेमा छलफल गराउने। स्थानीय स्तरमा खेलिने खेलहरूको वारेमा जानकारी दिदैं खेलाउने। - समूहमा छलफल गराउन विभिन्न प्रश्नहरू सोध्ने (जस्तै भाषा वोल्न लगाउने, खेल खेल्ने तरिका भन्न लगाउने) - आफ्नो पालिकामा भएका महत्व पूर्ण पर्व के के छन् सोध्ने र ती	- निम्न अनुसारका प्रश्न सोधी विद्यार्थीहरुलाई सिकाइ दिलाउने। - तिम्रो समुदाय तथा गाउँपालिका भित्र बोलिने भाषाहरूको सूची तयार गर। तिम्रो ठाउँमा खेलिने खेलको नाम लेखी कुनै एक खेलको खेल्ने तरिका लेख। - स्थानीय पर्व, जात्रा, उत्सवहरूको सूची तयार गरी

		सम्बन्धी जानकारी।	पर्वहरूको वारेमा छलफल गराउने। - स्थानीय स्तरमा मनाइने उत्सवको छलफल गराइ स्थानीय स्तरमा त्यसको महत्वको विषयमा छलफल गराउदै सूचीतयार गराउने। - सामाजिक जीवनमा पर्व, उत्सव, तथा जात्राहरूको महत्वको वारेमा जानकारी गराउने।	तिनको महत्व उल्लेख गर।
कृषि र हाम्रो सम्भावना	१. हाम्रो श्वास्थ्य र बिषादिरहित खाना वारेमा वताउन। २.पशुपन्छी व्यवसायको सम्भावना र यसको महत्व वारेमा वताउने ।	हाम्रो स्वास्थ्य र विषादि रहितखानाका विषयवस्तु जस्तै राम्रो श्वस्थ, ताजा र पोषणदार खाना विषादिरहित अन्नबाली,हरिया तरकारी,पहेला फलफूल गेडागुडी आदि पशुपँक्षी ब्यबशायका संभावनाहरू जस्तै भैसी,कुखुरा,बँगुर,हाँस,कालिज, टर्की,भेडा गाई आदि।	छलफल,प्रश्नोत्तर, चार्टको प्रयोग। सम्भब भए सम्म अर्गानिक र न्नअगार्निक कृषि फर्महरूको अबलोकन भ्रमण।विषादियुक्त खानाको कारण उत्पन्न हुनसक्ने रोगको वारेमा सूची बनाई प्रष्ट पारिदिने। पशुपंक्षी पालन व्यवसायको बारेमा छलफल गराइ सूची तयार गरी आवश्यकता अनुसार अवलोकन भ्रमण गराउने।	स्वस्थकर खाना भन्नाले के बुझिन्छ ? विषादियुक्त खाना भनेको के हो ? विषादिरहित खाना नै किन रोज्नु पर्दछ ? जोडा मिलाउने। तिम्रो वरपर भएका पशुपंक्षी व्यवसायको सूची तयार पार । बाखा के को लागि पालिन्छ आदि।
स्थानीय सिप, प्रविधि, उद्योग र रोजगारी	१.स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग व्यवसाय र यसको महत्व वारेमा भन्न। २.स्थानीय रैथाने सिपमा आधारित व्यवसाय र यसको महत्व वताउन।	हाम्रो स्थानीय स्तरमा स्थानीय कच्चा पदार्थबाटै सञ्चालन हुदै आएका उद्याग हरू जस्तैः ढाँकर,स्यागु,डालो,सुपो,नाम्लो, डोरा,कुचो,जाँतो,ढिकी,सुठी, बेसार,सियो आदि। हाम्रो स्थानीयस्तरमा शदियौ देखि चल्दै आएका रैथाने सीपहरू जस्तैःस्यागु बनाउने, जाँतो, ढिकी बनाउने,हलो, जुवा,खोक्,पिर्का, डेला,लुगा सिउने,छालाको काम,फलामको काम आदि।	प्रस्नोत्तर, छलफल,सामाग्री प्रदर्शन, नमुना अभ्यास, चार्टको प्रयोग, सामाग्री निर्माणस्थलको अबलोकन भ्रमण, जोडा मिलाउने	स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित सामाग्री निर्माणगर्न लगाउने। बनाउने तरिकाबारे प्रश्न गर्ने। स्थानीय रोजगारीको सूची बनाउन लगाउने। स्थानीय रैथाने सीप भनेको के हो? ढिकी र जातोको महत्व उल्लेख गर आदि।

प्राकृतिक स्रोत र साधन	१.स्थानीयप्राकृतिकस्रोत साधन र हाम्रो सम्बन्ध वताउन। २. प्राकृत स्रोत साधनको ऐतिहासिक महत्व र यसको संरक्षण वताउन। ३.प्राकृतिकअसन्तुलनका असर भन।	स्थानीय रूपमा रहेका प्राकृतिक स्रोतसाधनहरू जस्तैः खोला,खोल्सा,बन जँगल,डाँडा काँडा,पहाड, ढुङ्गा माटो, आदि बिच हाम्रो श्वास्थ्य,पशु, पँक्षी,कृषि ब्यवशाय आदिको सम्बन्ध। प्राकृतिक स्रोतसाधनको महत्व र यसको संरक्षण। प्राकृतिक असन्तुलनका असर जस्तै रोगब्याधि,बाढी पहिरो,अति बृष्टी,खण्ड बृष्टी, उच्च चाप, न्यून चाप जस्ता समस्याहरू आदि।	प्रश्नोत्तर, छलफल,चार्टको सहायतामा प्रस्तुति, प्राकृतिक स्रोत साधन राम्रो हुँदा र राम्रो नहुँदाको परिकल्पना गर्न लगाउने। प्राकृतिक स्रोतसाधनको महत्व वारेमा कौतुहलता जगाउने, संरक्षणका उपाय बताईदिने असन्तुलनका असर देखाउन नजिकैको पैरो,खोला पोखरी आदिको भ्रमण गराउने।	तिम्रो घर वरपर रहेका धार्मिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाहरूको सूची तयार पार। सम्पदाको के महत्व छ लेख। सम्पदा सँरक्षणमा स्थानीय समुदायको भूमिका र हाम्रो कर्तब्यको बारेमा लेख। प्राकृतिक असन्तुलन भनेको के हो?
पर्यटन	स्थानीय पर्यटन प्रवर्धन र विकासका लागि ऐतिहासिक सम्पदाहरूको संरक्षण तथा सम्बर्धन बारे भन्न ।	स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरू जस्तै मठ मन्दिर तथा मौला ऐतिहासिक गुफा तथा गढी, डाँडा, टाकुरा, वनभोज स्थल तथा भ्यू प्वाईन्ट आदिको संरक्षण र संम्बर्धन ।	प्रश्न उत्तर तथा छलफलको माध्यमबाट स्थानीय पर्यटकिय स्थलको जानकारी गराउने। हरेक बार खाना चार सम्बन्धी चार्टको प्रश्न उत्तरको माध्यमबाट सन्तुलित भोजनको महत्वको बारेमा जानकारी पर्यटनलाई सहयोग गर्ने मठ मन्दिर तथा मौलो ऐतिहासिक गुफा तथा गढी, डाँडा, टाकुरा, वनभोज स्थल तथा भ्यू प्वाईन्टको स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराई यसका ऐतिहासिकता तथा महत्व संरक्षण र सम्बर्धनको बारेमा जानकारी गराउने ।	स्थानीय पर्यटन विकास र प्रवर्धनका उपायहरू लेख। ऐतिहासिक सम्पदाको महत्व दर्शाउँदै संरक्षणका उपाय लेख ।
स्वास्थ्यत थाहाम्रो आचरणः	हाम्रो स्वास्थ्यमा सन्तुलित भोजन र पोषणको महत्वबारे वताउन लागु औषध दुर्व्यसनीको परिभाषा दिन ।	सन्तुलित भोजन जस्तै हरेक बार खाना चार, पोषण र यसको महत्व, लागु औषध दुर्व्यसनी को परिभाषा ।	हरेक बार खाना चार सम्बन्धी चार्टको प्रश्न उत्तरको माध्यम बाट सन्तुलित भोजनको महत्वको बारेमा जानकारी गराउने तथा खाद्यान्नहरूको नमूना संकलन गरी कुन खाद्य बस्तु कुन समूहमा पर्दछ छुट्याउने लगाउने । चित्रको माध्ययमबाट	स्वास्थ्यका लागि सन्तुलित भोजन र पोषणको महत्वबारे भन्न लगाउने । लागु औषध दुर्व्यसनी भनेको के हो ?

			लागु औषध दुर्व्यसनीको बारेमा बुझाउने साथै लागु औषधि तथा दुर्व्यसनीको अभिनय गराउने ।	
विपद तथा जोखिम व्यवस्थापन	विपद तथा जोखिमको पहिचान बारे वताउन । विपद तथा जोखिमवाट पर्न सक्ने असरको वारेमा वताउन।	सम्भावित विपद जोखिम जस्तै वाढी पहिरो, हुरी वतास, आगलागी, चट्याङ, असिना, भूकम्प जस्ता विपदहरूको पहिचान तथा अप्नाउनु पर्ने सतर्कता र यस बाट हुन सक्ने असर।	विभिन्न चित्र तथा श्रव्यदृश्यको माध्यमबाट विपद जोखिमको जानकारी गराई सम्भावित जोखिमहरूको सूची तयार गर्ने र अपनाउनु पर्ने सतर्कताबारेमा जानकारी गराउने ।	विपद तथा जोखिम भन्नाले के बुझिन्छ रू विपद तथा जोखिमबाट बच्न अप्नाउनु पर्ने सतर्कताको सूची तयार पार। विपद तथा जोखिमबाट पर्ने असरको सूची तयार पार।

कक्षा ५

क्षेत्र	सक्षमता/सिकाइ उपलब्धि	विषयबस्तुको बिस्तृतीकरण	सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्यांकन प्रक्रिया
भौगोलिक स्थिति	-आफ्नो वडा र पालिकाकोजानकारी गराउन। -गाउँपालिकाको हावापानीबाटो र धरातलीय उचाइ वताउन। -पालिकाको नक्शामा मुख्यवस्ति र बाटो पत्तालगाउन।	- गाउँपालिका वडा, टोल साथै जनसंख्याको विस्तृत जानकारी। - गाउपालिकाको मौसमी हावा पानीको अवस्था र धरातलीय स्वरूप तथा उचाइको अवस्था सम्बन्धी विस्तृत जानकारी। - गाउँपालिकाको सम्पूर्ण अवस्था दर्शाउने नक्शा तथा त्यसमा विविध ठाउँहरूको जानकारी।	- विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाको वडा, टोल, जनसंख्याको तथा क्षेत्रफलको वोध गराई आपसमा छलफल गराउने। - गाउँपालिकाको हावापानी बाटो र धरातलीय उचाईको वारेमा जानकारी। - विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो गाउँपालिकाको नक्शामा बाटो तथा वस्ति, ऐतिहाँसिक स्थलहरू तथा अन्य विविध ठाउँको वारेमा छलफल गराउने र सबै विद्यार्थीहरूलाई छलफल गराइस्पष्ट धारणा प्रदान गर्ने। -विद्यार्थीहरूलाई नक्शा वनाउन लगाउने र त्यसमा विविध ठाउँ देखाउन लगाउने। (जस्तै वाटो, धार्मिक स्थल, ऐतिहासिक स्थल, विद्यालयहरू आदि) आवश्यकता अनुसार मुख्य ठाउँको अवलोकन गराउने।	- तिम्रो गाउँपालिकाको वारेमा एक अनुच्छेद लेख। -तिम्रो गाउँपालिकामा पाइने हावापानी र धरातलीय अवस्थाको वारेमा वताउ। - तिम्रो गाउँपालिकाको सफा नक्शा बनाइ केही मुख्यठाउँ भर।
हाम्रो	-समाजको महत्व	-समाजको महत्व र	- विद्यार्थीलाई समाज भनेको के हो?	- समाजको महत्व के छ

समाज र स्थानीय सरकार	रआवश्यकता वताउन। -गाउँपालिकाको गठनप्रक्रियाकाम, कर्तव्य र अधिकारकोवारेमा वताउन।	आवश्यकता सम्बन्धी जानकारी। - गाउँपालिकाको संरचना र गठन प्रक्रिया। -गाउँपालिकाको काम, कर्तव्य तथा अधिकारको वारेमा जानकारी।	समाज किन चाहिन्छ? जस्ता प्रश्नहरू सोधी समाजको महत्व र आवश्यकताको वारेमा छलफल गराउने। - गाउँपालिकाको गठन प्रक्रियाको संरचना तयार गरी विद्यार्थीहरूलाई थाहा भएका विषयमा छलफल गराउँदै विषय वस्तुलाइ स्पष्ट पार्ने। - गाउँपालिकाले गर्ने काम कर्तव्य तथा अधिकारको विषयमा छलफल गराइ बुँदागतरूपमा यस्लाई स्पष्ट पार्ने र कपिमा टिप्न लगाउने। स्थानीय तहमा स्थलगत भ्रमण गराई अन्तरक्रिया गराउने।	उल्लेख गर। - गाउँपालिकाको संरचनाको चार्ट तयार गर। - गाउँपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकारलाई बुंदागत रूपमा लेख।
हाम्रो सँस्कृति,भाषा र खेलकुद	-धार्मिक सहिष्णुता रपारष्परिक सद्भाव। -परम्परागत वाजा तथा खेलको अभ्यास गर्न। -स्थानीय भाषा तथा लिपिकोप्रयोग, संरक्षण र संवर्धन गर्न।	-धार्मिक सद्भाव पारस्परिक मेलमिलाप र सहिष्णुताको वारेमा जानकारी। - परमपरागत वाजा वजाउने तथा खेल खेल्ने तरीका। -स्थानीय भाषा तथा लिपिहरूको लागि श्रव्यदृश्य सामग्री र यसको प्रयोग, संरक्षण र संवर्धनको वारेमा जानकारी।	-विद्यार्थीहरूलाई धर्म भनेको के हो? हाम्रो समाजमा के कस्ता धर्म मानिन्छ ? जस्ता प्रश्न सोधी आपसमा छलफल गराइ प्रष्ट गराउने। -स्थानीय परम्परागत वाजा भन्नाले कस्ता वाजा बुझाउँछ? हाम्रा परम्परागत वाजाहरू के के हुन? जस्ता प्रश्नमा चार्टको प्रयोग गरी बुझाउने। स्थानीय परम्परागत खेल भन्नाले कस्तो खेल बुझाउँछ? हाम्रा परम्परागत खेल के के हुन?जस्ता पश्नहरू सोध्ने र खेल खेलाउने। - हाम्रा स्थानीय भाषा के के हुन? यसमा प्रयोग हुने लिपी के के छन्? यस्ता भाषा तथा लिपीको प्रयोग, संरक्षण तथा संवर्धनका उपाय के कसरी गर्न सकिन्छ स्पष्ट पार्ने।	- धार्मिक सहिष्णुता भनेको के हो? - परम्परागत वाजा तथा खेलहरूको सूची वनाइ कुनै २./२. वटाको वारेमा लेख। - स्थानीय भाषा तथा लिपीको प्रयोग तथा तिनीहरूको संरक्षण तथा संवर्धनका उपायहरूको वारेमा छोटकरीमा लेख।
कृषि र हाम्रो सम्भावना	१.कृषिउ त्पादन र यसको बजारीकरण वारेमा वताउने। २.रैथाने बालि लोपउन्मुख जनावर यसको संरक्षण संबर्धन	स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषि उपजहरू जस्तै अन्नवाली गेडागेडी तरकारी तथा नगदेवाली कन्तमूल पशुपंक्षी फलफूल आदिको उत्पादन तथा	प्रस्नोत्तर, छलफल,प्रदर्शन, स्थानीय बजारका नामहरू प्रश्न गरी छलफल गर्ने, स्थानीय कृषि फार्महरूको भ्रमण गराउने। रैथाने बालीबारे प्रश्न गर्ने,छलफल	प्रश्न गर्ने, नगदेबाली तथा खाद्यान्न बाली छुट्याउन लगाउने। कृषि उत्पादन र बजारीकरण भनेको के हो?

	र महत्व वताउन	वजारीकरण। रैथाने बाली जस्तै भन्नाले जस्तैः स्थनिय जातको धान,मकै,सिल्टुड्,गहत,कोदो , फापर, जुनेलो आदि। लोपोन्मुख जनावरहरू जस्तै स्थानीय खरिवाख्रा स्थानीय जातका भैंसीहरू घाँटि खुइले कुखुरा साखिने कुखुरा हिले कौवा,गिध्द आदि। यिनीहरूको सँरक्षण र सँबर्धन र जसको अभावमा पर्याबरणमा पर्नें असरहरू ।	गर्ने,सूची बनाउन लगाउने। बालीनाली सहितको चार्ट प्रयोग गर्ने छलफल गर्ने जनावर बारे प्रश्न गर्ने लोपोन्मुख जनावरबारे प्रश्न गर्दै चार्टको मद्यदतबाट प्रस्ट पारिदिने, यिनीहरूको सँरक्षण सँबर्धन र महत्वबारे प्रश्न गर्दै प्रष्ट पारिदिने।	रैथाने बाली भनेको के हो? यसको महत्व के छ? लोपोन्मुख जनावरको सँरक्षण सँबर्धन गर्न किन जरूरी छ? प्रष्ट पार। जनावर पशुपँक्षी नहुने हो भने हामीलाई के असर पर्ला ? सँरक्षण सम्बर्धन गर्न के गर्नु पर्छ ।
स्थानीय सिप,प्रविधि, उद्योग र रोजगारी	१.स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग व्यवसायहरूको प्रवर्धन र वजारीकरणको वारेमा वताउन। २.स्थानीय सिपमा आधारित प्रबिधि विकास ।	स्थनीय कच्चा पदार्थ जस्तैःजाँतोः ढुङ्गा, कुचोः अम्लिसो,दुना टपरीः वेत तथा बाँस पात, डोरो नाम्लोः चीफ्ले,सनपाट,भर्लो,केतुके, कपडाः कपास, जुत्ताः छाला आदिको प्रशोधन प्रवर्धन र वजारीकरण स्थानीय सिपमा आधारित व्यवसायहरू जस्तै कुचो, डोको, नाम्लो,डोरी,बाँस बेत, दुध,मासुको उत्पादन सम्बन्धी प्रविधिमा विकास गर्ने।	प्रश्नोत्तर, छलफल नमुना सँकलन उद्योग व्यवशाय भएका ठाउँको अबलोकन भ्रमण र यसको महत्व। स्थानीय सिपमा आधारित प्रबिधि प्रयोग गर्दा सामग्री उत्पादन समय, उत्पादित बस्तु र मेहनतको वारेमा प्रष्ट पार्ने।	जाँतो बनाउने सिपको सँरक्षण कसरी गर्न सकिन्छ? तिम्रो घर वरपर पाइने सामाग्रीहरूबाट के के सामाग्री बनाउन सकिन्छ ? सूची तयार पार। प्रबिधिको प्रयोग हुन सक्ने सिप तथा व्यवसायको सूची तयार पार।
प्राकृतिक स्रोत र साधन	१.प्राकृतिक स्रोत साधन पर्यावरणीय सन्तुलन र हाम्रो श्वास्थ्य वारेमा वताउन। २.आफ्नो ठाँउ वरपर पाइने	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत साधन जस्तैखोला,खोल्सा,बन जँगल,डाँडा काँडा,पहाड, ढुङ्गा माटो,हावापानी आदिको सन्तुलन र हाम्रो	प्राकृतिक सोत साधनको विषयमा प्रश्नोत्तर, छलफल गर्ने । प्राकृतिक रोत साधन पर्यावरण तथा स्वास्थ्य विचको अन्तर सम्बन्धको चार्ट वनाई छलफल गराउने। आफ्नो ठाँउ वरपर पाइने बिभिन्न	पर्याबरणीय सन्तुलन भनेको के हो ? पर्यावरण सन्तुलन नहुंदा स्वास्थ्यमा पर्ने असरहरू के के हुन?

	जैबीक बिबिधतको विवरण तयार गर्न । ३. प्राकृतिक स्रोत साधन शँरक्षणका प्रयासहरू र हाम्रो कर्तब्य वताउन ।	स्वास्थ्य । स्थानीय स्तरमा पाइने विविध जैविक विविधता संग सम्बन्धित विषयहरू जस्तै जनावर वनस्पति प्राकृतिक स्रोत साधन संरक्षणका उपायहरू जस्तै तटबन्धन, वृक्षारोपण, आगजनी नियन्त्रण आदि।	किसिमका जीबजन्तु र बनस्पतिको नाम सोध्दै सेतोपाटीमा लेखिदिने अनि जैबिक बिबिधता बारे प्रष्ट पारीदिने। प्राकृतिक स्रोतसाधनको महत्व दर्शाउदै, स्थानीय स्तर तथा, प्रदेश, सँघ स्तरबाट यसको संरक्षणमा गरिएका प्रयास बारे बताउदै आफ्नो कर्तब्य बारे प्रश्न गर्ने छलफल गर्ने।	जैविक विविधता भनेको के हो? यस संग संम्बन्धित प्राणी र वनस्पतिका दुई/दुई उदाहरण देऊ। प्राकृतिक स्रोत साधन संरक्षणका प्रयासहरू उल्लेख गर्दै यस प्रति हाम्रो कर्तव्य उल्लेख गर।
पर्यटन	पर्यटन तथा यसको महत्व र पर्यटकीय सम्पदाहरूको संरक्षणमा हाम्रो भूमिका वताउन ।	स्थानीय स्तरमा रहेका पर्यटकीय स्थानहरू जस्तै ऐतिहासिक, धार्मिक, मठ, मन्दिर, मौला, गुफा तथा गढी, डाँडा, टाकुरा, वनभोज स्थल तथा भ्यू प्वाईन्टहरु आदीको संरक्षण र संवर्धन।	प्रिश्नक उत्तर र छलफलको माध्यम बाट विद्यार्थीलाई स्थानीय धार्मिक ऐतिहासिक महत्वका स्थानहरूको स्थलगत अवलोकन गराई यिनीहरूको संरक्षणमा हाम्रो भूमिका र कर्तव्य वारेमा जानकारी गराउने ।	पर्यटनको परिभाषा र यसको महत्व बारे भन्न लगाउने । पर्यटकीय सम्पदाहरूको संरक्षणमा हाम्रो कर्तव्यहरूको वारेमा उल्लेख गर।
स्वास्थ्य तथा हाम्रो आचरण	सरसफाईको महत्व, आपसी सहयोग, लागु पदार्थ दुर्व्यसनी तथा यसको सामाजिक असर, पारिवारिक जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व बारे वताउन ।	वातावरणीय सरसफाई तथा यसको महत्व। सामाजिक मेलमिलाप तथा आपसी सहयोग। लागु पदार्थ दुर्व्यसनी र यस्ले पार्न सक्ने असर। पारिवारिक जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व ।	प्रश्न उतर छलफल तथा समसामयिक घटना प्रस्तुत गरी सरसफाइको महत्व, आपसी सहयोग, लागु पदार्थ दुर्व्यसनी तथा यसको सामाजिक असर, पारिवारिक जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व बारे प्रष्ट पार्ने ।	स्वास्थ्य र हाम्रो आचरण विच के सम्बन्ध छ? लागु पदार्थ दुर्व्यसनी कम गर्न के गर्नु पर्ला । असल आचरण भन्नाले के बुझिन्छ।असल आचरणले परिवारमा कस्तो प्रभाव पार्छ।
विपद तथा जोखिम व्यवस्थापन	विपदको पूर्व संकेत तथा जोखिम पहिचान एवं अपनाउनु पर्ने सतर्कताहरूको वारेमा वताउन ।	विपदका पूर्व संकेत जस्तै हावा हुरी, बर्षार, , आकास गर्जिनु तथा असिना पानी, भूकम्प आगलागि भूक्षय महामारी आदिको जोखिम तथा सतर्कता।	कक्षा कोठामा विपद तथा विपदका पूर्व संकेतहरू एवं अपनाउनु पर्ने सतर्कता उल्लेखित कार्डको प्रयोगबाट छलफल गराउने र विपद तथा यस्का सम्भावित जोखिम र अप्नाउनुपर्ने सतर्कताको सूची वनाउन लगाउने । तथा आवश्यकता अनुसार प्रश्न उत्तर गर्ने । विषय वस्तुसंग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्रीहरूको प्रयोग गरी विपद तथा जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी स्पष्ट	विपदका पूर्व संकेतहरू के के हुन ? विपदका जोखिम र यस बाट बच्न अपनाउनु पर्ने सतर्कता उल्लेख गर।

			धारणा दिने।	

१३. विद्यार्थी मूल्यांकन प्रक्रिया

- ✓ कक्षा १ देखि ३ मा १००% प्रतिशत निरनतर मूल्याङ्क)निर्माणात्मक/प्रयोगात्मक (प्रकृया अबलम्बन गर्नुपर्दछ।
- ✓ कक्षा ४–५ मा ५०% निरन्तर मुल्याङ्कन प्रकरृया)निर्माणात्मक/ प्रयोगातमक(र ५०% त्रैमासिक वा वार्षिक लिखित परिक्षा लिनुपर्दछ।
- ✓ मुल्याङ्कन प्रकृया, रुब्रिक्सको निर्माण, हाजिरी फाराम, बिद्दार्थी मुल्याङ्कन अभिलेख फारम लगायतका क्षेत्रहरु निर्माणका क्रममा पाठ्यक्रम बिकास केन्द्रले अन्य विषयहरुमा तोकेको ढाँचालाइ आधार मानि स्थानिय रुपमा बिद्दालय वा गाँऊपालिका शिक्षा शाखाले तयार गर्नुपर्नेछ।

क) निर्माणातमक/प्रयोगात्मक परीक्षा)निरन्तर मुल्याङ्कन(

बिद्दार्थी मूल्याङ्कनका सम्भाब्य तरिका तथा साधनहरु-नमुना

क्रस	मूल्याङ्कन आधार सूचक	मूल्याङ्कनका सम्भाबित साधन
१	कक्षामा ऊपस्थिति तथा ब्यबहारिक परिबर्तन	अबलोकन दैनिक क्रियाकलाप अभिभावक प्रतिकृया रुजु सूची हाजिरि फारम
२	समुह निर्माण तथा समुहमा सहभागिता	अबलोकन रुजुसूची फारम दैनिक क्रियाकलाप रुब्रिक्स
३	क्रियाकलापको योजमा निर्माण	अबलोकन फारम रुजुसूची रुब्रिक्स लेखन तरिका
४	क्रियाकलापको नमूना निर्माण/क्रियाकलाप सम्पन्न	प्रस्तुति अबलोकन फारम रुजु सूची रुब्रिक्स र श्रेणी मापन मौखिक प्रस्न श्रब्य तथा दृष्य सामाग्री
५	शब्द निर्माण ऊत्तर लेखन प्रतिबेदन तयारी नमुना चित्र	प्रस्न घटना सन्दर्भ पठन सामाग्री श्रब्य तथा दृष्य सामाग्री प्रस्तुती अबलोकन फारम लेखन शैलो
६	रचनात्मक कार्य प्रस्तुती अभिनय प्रस्नको मौखिक ऊत्तर।	प्रस्न घटना सन्दर्भ प€७न सामाग्री श्रब्य तथा दृष्य सामाग्री मौखिक प्रस्न प्रस्न प्रस्तुती अबलोकन फारम आदि।

Rubrics: A rubric is a scoring guide used to evaluate performance, a product, or a project. It has three parts;1] Performance Criteria, 11]Rating Scale, and 111]Indicators

बिद्यार्थी ऊपलब्धी स्तरको ब्याख्या,

ऊपलब्धी स्तर	स्तर मापन	ऊपलब्धी स्तरको सामान्य ब्याख्या
कमजोर	१	मुख्य सिकाइ ऊपलब्धी हासिल गर्न नसकेको सबैजसो सिकाई ऊपलब्धिका लागि सुधारातमक सिकाई आबस्यक भएको
सामान्य	२	मुख्य सिकाई ऊलब्धि आँसिक रुपमा हासिल गरेको तर सुधारातमक सिकाई आबस्यक भएको
राम्रो	३	मुख्य सिकाई ऊपलब्धि हासिल गरेको
ऊच्च	४	माथिल्लो स्तरको ऊपलब्धि हासिल गरेको

निरन्तर बिद्दार्थी मूल्याङ्कन अभिलेख र स्तर निर्धारण

क्र सं	मूल्यङ्कन आधार सूचक	ऊच्च	राम्रो	सामान्य	कमजोर
१	कक्षामा ऊपस्थिति तथा ब्यबहारिक परिबर्तन	४	३	२	१
२	समूह निर्माण तथा समूहमा सहभागिता	४	३	२	१
३	क्रियाकलापको योजना निर्माण	४	३	२	१
४	क्रियाकलापको नमुना निमार्ण/क्रियाकलाप सम्पन्न	४	३	२	१
५	शब्द निर्माण/ऊत्तर लेखन/प्रतिबेदन तयारी/ नमूनाको चित्र	४	३	२	१
६	रचनात्मक कार्य/प्रस्तुति/ अभिनय/प्रस्नको मौखिक ऊत्तर	४	३	२	१
	जम्मा	२४	१८	१२	६

पुनस्चः स्तर निर्धारण गर्नका लागि पाठको निर्धारित सिकाई ऊपलब्धिमा आधारित भई बिद्यार्थीले सिकाई ऊपलब्धि हासिल गरेको नगरको मूल्याङ्कन गर्न माथिका सूचकहरुको प्रयोग गर्नुपर्दछ।

ऊपलब्धि स्तर प्रतिशत निकाल्ने तरिकाः

ऊपलब्धि प्रतिशत सुत्र= बिद्यार्थीले पाएको जम्मा स्तर संख्या x १००

जम्मा पढाई भएको पाठ संख्या x जम्मा ऊच्च स्तर(२४)

ऊदाहरणको लागिः

कक्षामा पहिलो त्रैमासिक सम्ममा पढाई भएको पाठ संख्या=५

कुनै बिद्यार्थीले ऊक्त बिषयमा सबैपाठमा गरी पास गरेको जम्मा स्तर मापन संख्या=९५

सुत्र अनुसारः

ऊपलब्धि स्तर प्रतिशत= $\frac{९५ \times १००}{५ \times २४}$ = ७९.१६६%

प्रतिशतका आधारमा श्रेणि निकाल्ने तरिकाः

पाठगत आधारमा मापन गरिसकेपछि हरेक त्रैमासिक परीक्षामा ऊपलब्धि स्तर प्रतिशतका आधारमा बिद्यार्थीहरुलाई निम्न तरिकाले अक्षराङ्कन पध्धतिमा छुटयाऊन् पर्दछ।

क्र सं	**ऊपलब्धि प्रतिशत**	**ऊपलब्धि स्तर**	**ऊपलब्धि स्तरको किसिम**
१	९०- १००	A+	ऊत्कृष्ट
२	७५- ९०	A	ऊच्च
३	६०- ७५	B	राम्रो
४	४०- ६०	C	सामान्य
५	२०- ४०	D	कमजोर
६	२० भन्दा तल	E	अति कमजोर

निर्णयात्मक(आबधिक) परीक्षाः

कक्षाः४ ५ पूणार्ङ्कः ५०

समयः १ घण्टा ३० मिनेट ऊत्तिर्णाङ्कः

ओषत प्रश्न तालिका(तहगत रुपमा)

ज्ञान/बोध तह [Knowledge/Understanding Level]	सीप/ऊच्च तह [Skill Level/ Higher Abilities]	ब्यबहारिक परिबर्तन/ऊच्च तह [Attitude/ Higher Abilities]
५०%	३०%	२०%

अनुसूची (१) स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेस गर्नुपर्ने वडागत विषयवस्तुहरु

स्थानीय पाठ्यक्रमले समावेश गर्नुपर्ने विषय क्षेत्रहरू

पूर्वखोला-१, सिलुवा

क.सं.	विषय क्षेत्रहरू	यस वडामा रहेका स्थानीय विषय क्षेत्रहरूका विविध विषयवस्तुहरू
१	कृषि	मकै, धान, भट्ट ,सिमी, साग मुला ,गोभी ,टमाटर, कोदो, फापर, गहु ,पशुपालन, अदुवा, बेसार, नगदे बाली अलैची :,अदुवा, सुन्तला, सनपाट, कागती, खाद्यबाली, बाख्रा ,भैसी ,कुखुरा आदि।
२	पर्यटन	हात्तीलेक, मण्डली बराजु, अकला मन्दिर ,घिचिन ओडार, कौडेलेक, चुराबराजु ,सिलुवाको सिमल भञ्याङ्, सिरडाँडा, नेवारी मगरी - सङ्ग्रालय आदि।
३	उद्योग	मील उद्योग, काठ उद्योग, सिलाई बुनाई कार्यक्रम, मुडा, गुन्द्री, चटाई ,पुरानो घरबुना बाट बर्को बनाउने, झोला पछ्यौरा स्विटर बनाउने, बेत बास बाट कुर्ची निर्माण ,अगर बत्ती, मैन बत्ती उद्योग, चाउचाउ मकैका परिकार, फलफूलका परिकार, मासुका परिकार, दाना उद्योग आदि।
४	व्यापार	च्याउ .कागती .सुन्तला. बंगुर. कुखुरा .रागो .बोका .खसी .कोदो .बेसार .अदुवा .तरूल चक्रे, मह ,दालचिनीको पात ,बोक्रा, मकै,भट्टमास आदि।
५	नैतिक शिक्षा	नमस्कार, ढोग, कुलतबाट बच्ने, अनुशासन पाठ, सम्मान, आदर, मायाँ ममताको बिकास गराउने, समुदायमा काम गर्ने बानीको बिकास गर्ने आदि।
६	पर्यावरण	जथाभाबी फोहर नगर्ने, बृक्षारोपण गर्ने, वातावरण स्वच्छ राख्ने, बन बिनास बाट जोगाउने ,बन आरक्षित क्षेत्र घोषणा गर्ने, प्लास्टिक ब्यबस्थापन, धुवा नियन्त्रण आदि।
७	कला/संस्कृति	झ्याउरे, घाटुनाच ,करूवा, सोरठी, बुट्टे डोको, बुट्टे चकटी, बालुन आदि।
८	भाषा/भाषी	मगरी, नेवारी ,खस भाषा, लिपी सहितको पाठ्यपुस्तक तयार गर्नु पर्ने आदि।
९	भेष/भुषा	गुनियो, चोलो ,भोटो ,पटुका ,दौरा सुरवाल, घलेक ,मगरी पहिरन, लुङ्गी ब्लाउज,कुर्था सुरवाल
१०	नगदे वाली	अदुवा ,धान ,उखु, बेसार, सुन्तला, कागती, अमिलो, गेडागुडी, कफी ,दालचिनी।
११	प्राकृतिक स्रोत साधन	हात्तीलेक, मण्डली बराजु ,जडीबुटी, शिषा खानी, तामा धाउ, बन पैदावार, बालुवा ,गिट्टी, चुनढुङ्गा, पानी, च्याप्टा ढुङ्गा आदि
१२	रोजगारीको सृजना	बाख्रा पालन, कुखुरा पालन, रेष्टुरेण्ट, होटल, साना उद्योग, पशुपालन आदि।
१३	स्वास्थ्य सरसफाइ	व्यक्तिगत सरसफाई, आगन सरसफाइ आदि।
१४	स्थानीय सिप	डोको नाम्लो बुन्ने, दाम्लो डोरा मुडा बुन्ने, चकटी, सुईटर, झोला, गलबन्दी, बासबाट बन्ने सामान, सिकर्मी, डकर्मी, स्यागु, कोदालो, हँसिया आदि।
१५	स्थानीय खेलकुद	डण्डिबियो भलिवल गट्टा चुङ्गी स्किपिङ् रोप कपर्दी खोखो कुर्चि दौड लुकामारी गुच्छा आदि।
१६	जडीबुटी	टिमुर, तुलसी, असुरो, घिउ कुमारी, रूदिलो, टाटा, टटहलो, लसुन, पाखनबेत, सिकारी लहरो, हर्रो, बर्रो, अमला, बेलको पात, गुर्जो, बेसार, सिस्नु, सुगुरे काडा, तितेपाती आदि।

स्थानीय पाठयक्रमले समावेश गर्नुपर्ने विषय क्षेत्रहरु

पूर्वखोला-२,जल्पा

क.स.	विषय क्षेत्रहरु	आफ्नो वडा स्तरका विषय क्षेत्रहरुका विविध विषयवस्तुहरु
१.	कृषि	अन्न बालीः मकै, कोदो, फाफर, धान, गँहु, गेडागुडीः भट्मास, तोरी,जौं, पशुपालनः कुखुरा, बाखा गाई, भैसी, बंगुर पालन,
२.	पर्यटन	मादले गुफा, चमेरे गुफा, टिकाचुली भ्यू प्वाईन्ट तथा वनभोज स्थल, खाँड देवी गुफा, तिन कन्या देवी शिला, छहराकुन झरना, भुत्यादीकोन गल्छी, घडेरी थुम्का, माथिल्लो झेरुदी तथा साखिने डाँडा बाट देख्न सकिने मनोरम हिम शृंखलाहरु अवलोकन, पदयात्रा,
३.	उद्योग	फर्निचर उद्योग, चाउमीन उद्योग, कुटानी पिसानी तथा पेलानी मिल, कुचो बुन्ने, झोला बुन्ने, कपडा सिउने, झिनिया बनाउने, मैनबत्ती बनाउने, आलु/केरा चिप्स, मकैको फुला,
४.	व्यापार	अन्न, पेय पदार्थ, लत्ताकपडा आयात, तरकारी फलफूल पशु पक्षी निर्यात, होटल व्यवसाय,
५.	नैतिक शिक्षा	ठुलालाई सम्मान र सानालाई माया गर्ने, बोलीचालीमा शिष्टता, सामाजिकीकरण, पालो कुर्ने, भेटघाट हुदा ढोग गर्ने बानीको विकास, नरम तथा मिठो बोली, आदर सत्कार, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ
६.	पर्यावरण	राम्चे धाप डाँडा, फोहर सुखौरा सामुदायीक वन, ढोलीमारा मैदान, साठीकोहल अम्रीसोरोपण, घर आँगन सरसफाइ,
७.	कला/संस्कृती	झ्याउरे(सालैजो, चुट्का), बालन, भजन, याली, कडुवा नाच, मारुनी, घाटु, सोरठी
८.	भाषा/भाषी	मगर, नेवारी आदि
९.	भेष/भुषा	मगर (कालो गुन्यू, लुङ्गी, गुन्यू,चोली, पटुकी,घलेक), टिसर्ट, साडी, घांगर (जामा), भोटो, बच्चाले लगाउने राले, टोपी, गलबण्दी, मफलर, गरगहनाः मडवारी, फुली, पाटे, नौ गेडी, कण्ठमाला आदि
१०.	नगदे वाली	अदुवा, बेसार, दालचिनी, अमृसो, सुन्तला, जुनार, अमिलो, कागती, केरा, फलफूल खेती ताजा तरकारी (मुला, बण्डा, काउली, ब्रोकाउली, आलु, टमाटर) खेती आदि
११.	प्राकृतिक स्रोत साधन	चुनढुंगा, बालुवा, गिट्टी, अमसो, काठ आदि
१२.	रोजगारीको सृजना	व्यवसायीक खेती तथा पशु पंक्षि पालन व्यवसाय संचालन, सिकर्मी, डकर्मी, लेवर, वाटो खन्ने काम, वैदेशिक रोजगार, शिक्षा शिक्षण
१३.	स्वास्थ्य सरसफाई	खोप, प्राथमिक उपचार, व्यक्तिगत सरसफाई, फोहर मैला व्यवस्थापन, घर तथा सार्वजनिक स्थानमा राखिएको डस्टविनको उचित प्रयोग, शौचालयको सही सदुपयोग, हात धुने सही तरिकाको जानकारी,
१४.	स्थानीय सिप	स्यागु, डोको, डालो, सुपो, गुन्द्रो, नाङलो, नाम्लो बुन्ने काम, कुचो बुन्ने, हलो जुवा बनाउने, डकर्मी, सिकर्मी, सिलाई कटाई, बाँस तथा निगालोबाट बन्ने सामान उत्पादन उद्योग
१५.	स्थानीय खेलकुद	भलिवल, राज्य, गट्टा, रुमाल चोर, डण्डीबियो, लुकामारी, रोटे पिङ, चखै, पिङ, डोरे पिङ, लिङ्गे पिङ, चुन्नी हान्ने,
१६	जडिबुटी	टिमुर, लसुन, कागती, दालचिनी, लालिगुरास, वोजो, हर्रो, वर्रो, सिकारी लहरा, चिनी लहरा, हड्चुर, निम, पाखनवेत, काली वेसार, भुईचाप, चुत्रो, रुडीलो, पिनास झार, तुलसी, कुरीलो, चिराइतो, घ्यूकुमारी

स्थानीय पाठ्यक्रमले समावेश गर्नुपर्ने विषय क्षेत्रहरू

पूर्वखोला-३, रिङ्नेरह

क्र.सं.	विषय क्षेत्रहरू	यस वडामा रहेका स्थानीय विषय क्षेत्रहरूका विविध विषय वस्तुहरू
१	कृषि	धान ,मकै ,गहु, फापर, तोरी, कोदो, सिल्टुङ ,सेमी, नगदे बाली, दलहन, जुनेलो ,तेलहन, बिभिन्न बालिको बिउ प्रसोधन, आलु खेती गाजा खेती, उखु माछा कुखुरा, बंगुर , आदि परम्परागत बालीहरू, धान मकै कोदो पकेट क्षेत्र ,धान ,मकै, कोदो प्रशोधन केन्द्, उखु ,भटमास ,बेसार, साग, मुला ,गोभी, टमाटर,रायो,पिडालु आदि।
२	पर्यटन	ठाडे ढुङ्गो, हात्तीलेक, बुढिलेक, बाकुम गणि ,स्याले घांगी, भैसे वडार, घोरल भिर ,शिब दुर्गा मन्दिर आदि।
३	उद्योग	घरेलु उद्योग, अचार, मुडा बनाउने ,नाङ्लो बनाउने, रेशम खेति ,च्याउ खेती , चाउचाउ उद्योग, गत्ता उद्योग, फर्निचर उद्योग, आयुर्बेदिक धुलो बनाउने, सुपो, मान्द्रो ,केरा केन्द्र ,होटल ब्यापार , अदुवा, ब्यापार ,प्रशोधन, दुकान आदि।
४	व्यापार	अन्न बाली ,होटल ,दालचिनी, बेसार ,अदुवा, सुठी, जडीबुटी ब्यापार, आयुर्बेदिक औषधी ,नाम्लो ,डोको, सुपो ,मान्द्रो, केरा ,फलफूल, तरकारी भैसी, कुखुरा ,बंगुर, माछा, बाखा, पालन आदि।
५	नैतिक शिक्षा	ठूलोलाई आदर गर्ने, राम्रो बोल्ने ,नैतिक शिक्षा विषय थप गर्ने ,मायां दयां गर्ने, धार्मिक आस्था ,गुरूलाई सम्मान गर्ने आदि।
६	पर्यावरण	वातावरण जोगाउने, बन्यजन्तु नमार्ने, फोहर ब्यबस्थापन, बृक्षारोपण ,बैज्ञानिक बन ब्यबस्थापन ,खोलानालाको नियन्त्रण , ढल नियन्त्रण, बाढी पहिरो नियन्त्रण ,डढेलो रोकथाम आदि।
७	कला/संस्कृति	करूवा, बालन ,घाटु नाच, लाखे नाच ,मारूनी, झ्याउरे, रोदी ,भजन, ब्रतबन्ध न्वारन, मूर्ती बुट्टा ,ठूलो नाच ,झ्याल ढोकामा बुट्टा बनाउने आदि।
८	भाषा/भाषी	मगर, नेवार, खस भाषा, नेपाली भाषा ,मातृ भाषामा जोड दिनु पर्ने ,सस्कृत भाषा आदि
९	भेष/भुषा	दौरा, सुरूवाल, ढाका टोपी ,गुनियो ,चोलो ,घलेक, साडी ,मगरी पोषाक आदि
१०	नगदे वाली	अदुवा ,बेसार ,कोदो, लास्पाते सूर्ती, फापर ,उखु, तोरी ,गांजा, गहु, मकै, धान, तील, कफी आदि
११	प्राकृतिक स्रोत साधन	पोखरी, कुवा, खोला ,झर्ना, कोईला, काठ, बालुवा, ढुङ्गा मुढा, गिट्टी ,निस्दी खोला, रकुम खोला, साल सल्ला, खानी ओढार आदि
१२	रोजगारीको सृजना	बिउ प्रशोधन केन्द्र, बाखा पालन ,कुखुरा पालन ,बंगुर पालन ,माछा पालन, भैसी पालन, होटल सञ्चालन ,डेरी फर्निचर, झोला पछ्यौरा बुन्ने, डोक, नाम्लो ,डोरा, तरकारी ,बजार ,दुध ,दहि ,मिठाई आदि
१३	स्वास्थ्य सरसफाइ	टोल सरसफाई ,ब्यक्तिगत, सरसफाई, क्लिनिक सञ्चालन आदि
१४	स्थानीय सिप	स्यागु, ढाकर, मूडा, गुन्द्रो ,सुपो ,बुन्ने, मुरली बनाउने ,गलबन्दी, झोला बुन्ने आदि
१५	स्थानीय खेलकुद	डण्डिबियो, गट्टा, कपर्दी, लुकामारी, चुङ्गी, बाघचाल ,राज्य आदि
१६	जडीबुटी	गाईखुरे ,पाखनबेत, हरचुर, घोलटाप्रे, चिनिलहरो, बनमारा ,हर्रो बर्रो ,अमला , जोर पाते, कुम-कुम,वाक्लापाते आदि

स्थानीय पाठयक्रमले समावेश गर्नुपर्ने विषय क्षेत्रहरु

पूर्वखोला- ४, देविनगर

क्र.स.	विषय क्षेत्रहरु	आफ्नो वडा स्तरका विषय क्षेत्रहरुका विविध विषयवस्तुहरु
१.	कृषि	कृषिः तरकारी खेती, धान, मकै, गँहु, भटमास, कोदो, फाफर, जुनेलो, जौं आदी अन्न बाली खेती, सिमी, बोडी, मुंगी/भिलिङ्गी, मास, भट्मास, वकुल्ला आदी गेडागुडी खेती । फलफूलः सुन्तला, मौसम, कटहर, भुईकटहर, कागती, लेची, केरा, अम्वा, आँप खेती । पशुपालनः बाखा, कुखुरा,भैसी, बंगुर पालन ।
२.	पर्यटन	भानुमाता मन्दिर, भानुमाता भुरेराजा दरवार, भानुमाता वनभोज क्षेत्र, भानुमाता डाँडा चिर्तुङ डाँडा, भ्यू प्वाईन्ट निर्माण, चेवाफाँट अन्न भण्डार, डढुवा वन वन्यजन्तु तथा वन पैदावार, स्थानीय काठे तथा ढुंगे कोल संरक्षण (समान सि, सिमल्दी, वलीपोखरां), कोईला खानी सुरुङ्ग, हिरा देवी मन्दिर, अकला देवी, होमस्टे आदि ।
३.	उद्योग	कोईला, फर्निचर, ग्रील, कुटानी पिसानी मील, फर्नीचर, स्थानीय कृषि उपज उत्पादन तथा प्रशोधोन एवं वजार व्यवस्थापन, भिनिया रोटी उत्पादन उद्योग आदि ।
४.	व्यापार	फेन्सी पसल, किराना पसल, पुरुतक पसल, मोवाईल पसल, कस्मेटिक पसल, होटल व्यवसाय, फेस हाउस आदि ।
५.	नैतिक शिक्षा	ठुलालाई सम्मान र सानालाई माया गर्ने, पालो कुर्ने, भेटघाट हुदा ढोग गर्ने बानीको विकास, नरम तथा मिठो बोली, आदर सत्कार आदि ।
६.	पर्यावरण	घर आँगन तथा डहर सरसफाई, फोहर मैला व्यवस्थापन, पानीको मूहान, बाटो तथा खोला नालाको सरसफाई, बर्षादको पानी संकलन (प्राकृतिक मुहान रिचार्ज) पोखरी व्यवस्थापन आदि ॥
७.	कला/संस्कृति	भ्याउरे(सालैजो, चुट्का), लाखे नाच, गाईजात्रा, रोपाईजात्रा, भजन, कडुवा नाच, मारुनी, घाटु, सोर्रहठी आदि ।
८.	भाषा/भाषी	मगर भाषा एवं लिपी, नेवारी भाषा, नेपाली भाषा आदि ।
९.	भेष/भुषा	मगर (लुङ्गी, गुन्यू,चोली, पटुकी,घलेक), साडी, घांगर (जामा), भोटो, बच्चाले लगाउने राले, टोपी, गलबण्दी, मफलर, गरगहनाः मडवारी, फुली, पाटे, नौ गेडी, कण्ठमाला आदि ।
१०.	नगदे वाली	तरकारी खेती । आलस, तोरी, अदुवा, वेसार, खुर्सानी, प्याज, लसुन, जिरा, धनिया जस्ता मसला तथा दलहन बाली खेती । आलु, पिडालु, तरुल, सरखरखण्ड जस्ता कण्दमुल खेती । तेजपात, अम्रीसो, अलैची, कफी खेती, उखू खेती, आदि ।
११.	प्राकृतिक स्रोत साधन	कोईला, फलाम खानी, शोलार प्यानलको प्रयोग, वनजंगल, ढुंगा, रातोमाटो, कमेरो माटो आदि ।
१२.	रोजगारीको सृजना	व्यवसायीक खेती तथा पशु पंक्षि पालन व्यवसाय संचालन, सिकर्मी, डकर्मी, लेवर, वाटो खन्ने काम, वैदेशिक रोजगार, शिक्षा शिक्षण आदि ।
१३.	स्वास्थ्य सरसफाई	व्यक्तिगत सरसफाई, फोहर मैला व्यवस्थापन, घर तथा सार्वजनिक स्थानमा राखिएको डस्टविनको उचित प्रयोग, शौचालयको सही सदुपयोग, हात धुने सही तरीकाको जानकारी
१४.	स्थानीय सिप	पर्खाल लगाउने, काठको काम, स्यागु, डोको, डालो, सुपो, नाङलो, नाम्लो बुन्ने काम, कुचो बुन्ने, मुढा बुन्नेतथा बाँस तथा निगालोबाट बन्ने सामान उत्पादन उद्योग आदि ।
१५.	स्थानीय खेलकुद	भलिवल, डण्डीबीयो, गट्टा, राज्य, लुकामारी, रुमाल चोर, कवर्दी, भाले जुधाई आदि ।
१६	जडिबुटी	वेसार, टिमुर, गुर्जो, सिस्नो, रुडिलो, भिरङ्गीराज, असुरो, सजिवन, घ्यूकुमारी, हर्रो, बर्रो, तितेपाती, वनमारा, बोजो, लालीगुँरास, जमरा, तेजपत्ता, घोडताप्रे आदि ।

स्थानीय पाठ्यक्रमले समावेश गर्नुपर्ने विषयक्षेत्रहरू

पूर्वखोला-५ वीरकोट

क्र. सं.	विषय क्षेत्रहरू	यस वडामा रहेका स्थानीय विषय क्षेत्रहरूका विविध विषय वस्तुहरू
१	कृषि	मकै, कोदो, तोरी, धान,फापर, जौं, तरकारी खेती, सुन्तला, खुर्सानि, फलफूल खेती, बेसार आदि
२	पर्यटन	भूत्तेन्यारह, बुढीलेक, शिखर डाँडा, सिद्धबाबा मन्दीर, कालिका मन्दीर, धाउखानी ओढार, मौला आदि
३	उद्योग	कोल, आरन, फर्निचर, मिल, सिलाई बुनाइ आदि
४	व्यापार	मेडिकल हल, मासु पसल, किराना पसल, ग्यारेज, हार्डवेयर, फलफूल पसल,दुध डेरी, नास्ता पसल, होटल आदि
५	नैतिक शिक्षा	आफ्ना संस्कार तथा संस्कृतिका अनुकरणीय चलन सिकाउने, आदरसत्कारका कुराहरू सिकाउने, अश्लील शब्द प्रयोग गर्न निषेध गर्ने, धुम्रपान मद्यपान नगर्ने, मेलमिलाप समूह बनाउने आदि
६	पर्यावरण	वृक्षारोपण कार्यक्रम, सरसफाइ कार्यक्रम आदि
७	कला/संस्कृति	लाखे, नचरी, मारूनी, घाटु, गाई जात्रा, झाम्रे, दोहोरी आदि
८	भाषा/भाषी	मगर, नेवारी, नेपाली आदि
९	भेष/भुषा	गुनियो, चोलो, फरीया, घलेक, फुली, झुम्का, सारी, पटुका, लुंगी, बुँलाकी आदि
१०	नगदे वाली	कोदो, अदुवा, सिमी, वेसार, टिमुर, प्याज, लसुन, खुर्सानी, सुन्तला, अमिलो, आलु, टमाटर आदि
११	प्राकृतिक स्रोत साधन	जंगल, खोलानाला, पहाड, रातो माटो, ढुंगा, जडीवुटी आदि
१२	रोजगारीको सृजना	कुखुरा पालन, बाख्रा पालन, वंगुर पालन, कृर्षि, भैंसिपालन, फलफूल खेति आदि
१३	स्वास्थ्य सरसफाइ	व्यक्तिगत सरसफाइ, घर तथा सार्वजनिक स्थलको सरसफाइ, शौचालयको प्रयोग, साबुन पानीले हातधुने बानिको विकास आदि
१४	स्थानीय सिप	सिकर्मी तथा डकर्मिका कामहरू, डोको, नाम्लो, सुपो, ढकिया, हसिया, कोदालो, सिलाई बुनाइ, मुडा बनाउने आदि
१५	स्थानीय खेलकुद	भलिबल, डण्डीवियो, लुकामारी, चुङ्गी, गुच्चा, गट्टा, पिङ्ग, भाले जुधाई, गोली डण्डा, व्याडमिन्टन, रोटे पिङ्ग आदि
१६	जडीबुटी	घिउकुमारी, बोझो, अदुवा, निम्बु, गुर्जो, सिकारी लहरा, पाखनवेत, बेसार आदि

स्थानीय पाठ्यक्रमले समावेश गर्नुपर्ने विषय क्षेत्रहरू

पूर्वखोला-६, हेक्लाङ्ग

क्र.सं.	विषय क्षेत्रहरू	यस वडामा रहेका स्थानीय विषय क्षेत्रहरूका विविध विषय वस्तुहरू
१	कृषि	मकै, कोदो, गहुँ, फापर, जौं, तरकारी खेती, टिमुर,खुर्सानि, फलफूल खेती आदि
२	पर्यटन	बाकुम गढी, बराहादेवी मन्दिर, नाङ्चो पहाड आदि
३	उद्योग	कुचो बनाउने, ढाकाको कपडा बनाउने, जुस उद्योग, मैनबत्ती उद्योग आदि
४	व्यापार	किराना पसल, फलफूल पसल, तरकारी पसल, मासु पसल, नास्ता पसल, होटल आदि
५	नैतिक शिक्षा	आफ्ना संस्कार तथा संस्कृतिका अनुकरणीय शब्द सिकाउने, आदरसत्कारका कुराहरू सिकाउने आदि
६	पर्यावरण	वातावरण संरक्षणका लागि वृक्षारोपण कार्यक्रम, सामुदायिक सरसफाइ अभियान आदि
७	कला/संस्कृति	झाम्रे, सोरठी, घाटु, करूवा नाच आदि
८	भाषा/भाषी	मगर, नेवारी,नेपाली आदि
९	भेष/भुषा	गुनियो, चोलो, फरीया, घलेक, फुली, झुम्का आदि
१०	नगदे वाली	दालचिनी, अमिलो, टिमुर, अदुवा, उखु, सुन्तला, अलैंची, आलु, टमाटर, खुर्सानि आदि
११	प्राकृतिक स्रोत साधन	जंगल, खोलानाला, पहाड, रातो माटो, ढुंगा आदि
१२	रोजगारीको सृजना	व्यवसायिक खेती तथा पशुपालन, कुखुरा पालन, बाँस तथा लहरा बाट सामानहरू बनाउने, काठको काम र माटोका काम आदि
१३	स्वास्थ्य सरसफाइ	व्यक्तिगत सरसफाइ, घर तथा सार्वजनिक स्थलको सरसफाइ, शौचालयको प्रयोग, साबुन पानीले हातधुने बानिको विकास आदि
१४	स्थानीय सिप	सिकर्मी तथा डकर्मिका कामहरू, डोको, नाम्लो, सुपो, ढकिया, हसिया, कोदालो, सिलाइ बुनाइ, मुडा बनाउने आदि
१५	स्थानीय खेलकुद	भलिबल, डण्डीवियो, लुकामारी, चुङ्गी, गुच्चा, गोट्टा, पिङ्ग, भाले जुधाई, गोली डण्डा, व्याडमिन्टन, रोटे पिङ्ग आदि
१६	जडीबुटी	घिउकुमारी, बोझो, अदुवा, निम्बु, गुर्जो, सिकारी लहरा, पाखनवेत, सिस्नो, टिमुर, बेसार आदि